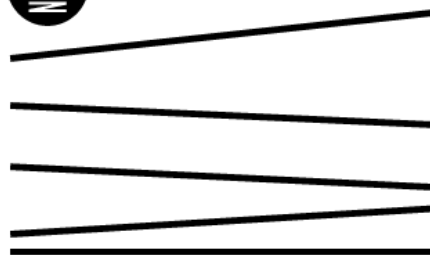


Digitaliseret af | Digitised by



**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Heegaard, P. S. V.

Professor R. Nielsens Lære om Tro og Viden :
en kritisk Afhandling.

Kjøbenhavn : den Gyldendalske Boghandel,
1867

98 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.



Profesor R. Nielsens Lære om Tro og Viden.

En Philosophie, der er i aabenbar Modsigelse
med „den sunde Forstand“ er falsk.

R. Nielsen. Philosophisk Propædæutik. S. 41.

En kritisk Afhandling

af

Dr. P. S. V. Heegaard.



Kjøbenhavn.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (E. Høgel).

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

1867.



Forord.

Naar man seer tilbage paa Vendepunkterne i Philosophiens historiske Udvikling for deraf at drage Slutninger med Hensyn til vor egen Tid, saa tør man vistnok sige, at der forestaaer en gennemgribende Revision af Vidensideen og dens Betydning for Personligheden. Philosophiens Historie viser, at ethvert afgjørende Fremstridt er betegnet ved to Perioder: en Forberedelsens Tid og selve Gjennembrudet. I den forberedende Periode har det Gamle tabt Evnen til at vække den friske umiddelbare Begeistring, som efterhaanden er vegen for Kritiken; de Kampe, som Kritiken kalder tillive, kunne vel føres i Videnskab, men Videnskabeligheden i denne Periode er i Almindelighed Kritisens, ikke Begeistringens Videnskab. Ere vi nu i den forberedende Periode eller i Gjennembrudet? Vi ere ikke i Gjennembrudet. Vel er Kampen igang, men der savnes et almindeligt Feldtraab; det er ikke to Armeer, der kæmpe i sluttet Slagorden, men større og mindre Afdelinger, der udfægte Striden paa egen Haand. I Gjennembrudets Dieblis er Talen kort og bestemt og samler sig gjerne i

en Prægnants, som har uendelig befrugtende Magt, og som formaaer at aabne en heel ny Verden for Bevidstheden; ved Navnet Plato f. Ex. tænke vi uvilkaarligt paa „Ideen“, ved Navnet Kant paa „synthetiske Domme a priori“. At fremkunste noget Saadant lader sig aldeles ikke gjøre, dertil er Sandhedens Magt for stor; vel kunne enkelte Partier i kortere eller længere Tid vække Opmærksomhed ved den bestandige Gjentakelse af et og samme Stikord, men man kan altid forlade sig paa, at Sagen kun bestaaer Prøven ved sig selv. Saavist som Viden er Magt, saavist vil den ogsaa forstaae at gjøre Magten gjældende.

Befinde vi os nu i den forberedende Periode, saa skade vi kun os selv og Sagen, naar vi ikke overholde den for Forberedelsen gjældende Lov. Gjennembrudets Charakteermærke er Produktivitet, Forberedelsens Charakteermærke er Kritik. Blandt dem, der hos os i Henseende til Fremskridt og Udvikling staae i første Række, maa nævnes Professor R. Nielsen. Man dømme nu om hans Philosophi, som man vil, man være uenig med ham i Enkeltheder eller i Hovedsagen, dette er dog et Faktum, at han allerede længe har holdt og fremdeles holder Bevægelsen igang; det er mod ham, at Angrebene rettes, og det er mod ham, at de fremdeles bør rettes; men i dette „bør“ ligger der et Dobbelt, dels nemlig, at han yder noget Værdifuldt, forsaavidt Samtiden vedblivende anseer det for Umagen værd at bekæmpe det, dels at han betegner et Gjennemgangspunkt, hvorved man ikke kan blive staaende. At ville hævde Professor Nielsens Philosophi Betydningen af et Gjen-

nembrud i samme Forstand, som naar vi tale f. Ex. om den Kantiske Philosophi, gaaer selvfølgerlig ikke an. Vel indeholder den værdifulde, ja geniale Enkeltundersøgelser, men den kan neppe gjøre Fordring paa noget overraskende nyt Princip, der som et Banner rager høit iveiret og samler Alt omkring sig. Vel indeholder den frugtbare Elementer, navnlig for nye Bearbejdelser af Naturphilosophien, men man kan ikke med Rette paastaae, at den bringer et nyt Foraar i den hele Aandens Verden, eller at den lader alt det Gamle foreløbigt glemmes. De, som paastaae dette, maatte i al Fald føre Beviset ved i faa Ord at vise, hvori den nye Opdagelse bestaaer og nævne den ved Navn. Det er tildeels en saadan Paastand, som har fremkaldt den her foreliggende Kritik, idet det er blevet Forfatteren indlysende, at Professor Nielsen staaer som en af Anførerne i den hele Bevægelse henimod et Gjennembrud, men at dette selv ingenlunde er indtraadt. Det er en besynderlig Lyst, der undertiden griber Videnskabsmændene til at stille sig under Dilemmaet Alt eller Intet, og til at see ned paa de Hæderspladser, de med Rette kunne indtage, selv om de ikke ere en Kant eller en Newton.

At give en udtømmende Kritik af Professor Nielsens Philosophi ligger ikke i dette Arbeides Plan; dets Hovedformaal er at kritisere hans Lære om Tro og Biden, og Undersøgelserne berøre kun forsaavidt hans Philosophi i videre Forstand, som den staaer i Forbindelse med hiint Hovedspørgsmaal. Kritiken gaaer da ud paa at vise, at Professor Nielsens Lære om Tro og Biden

fører ind i Modsigelser, hvad enten vi henvende os til Kategoribestemmelserne i hans egen Metaphysik, eller til hans Videnskabslære, eller til hans Ideelære,*) eller endelig til hans hele philosophiske Methode.

I Professor Nielsens Metaphysik faaer den hele Lære om Grændsen en fremragende Betydning, hvad der jo isøvrigt ogsaa stemmer med de Fordringer, Begrebet selv ifølge sin egen Natur maa gjøre. Er nu Grændsen, som hos Professor Nielsen, bestemt dialektisk som den, der paa eengang er Et med og forskjellig fra det Begrænsede, saa er det en Selvmodsigelse at sætte Mysteriet som Grænse mellem Tro og Viden, navnlig naar Mysteriet hæves til Kategori; thi mellem Mysteriet og Troen mangler Forskjellen (den ene Bestemmelse i Grændsen), mellem Mysteriet og Viden mangler Enheden (den anden Bestemmelse i Grændsen), saa at Mysteriet hverken i den ene eller i den anden Henseende lader sig sætte som Grænseskategori. Overhovedet er det en Selvmodsigelse at vide Noget om et Mysterium.

Den abstrakte Charakter, som de metaphysiske Undersøgelser om Grændsen ifølge Sagens Natur maatte have, bliver konkret i Videnskabslæren. Idet der her stilles en skarp Modsatning mellem Videnskabens „upersonlige“ og Religionens „personlige“ Sandheder, bliver Grændsen mellem begge det egentlige punctum quæstionis. Men inden dette Problem kan blive undersøgt, maa først det Punkt være flaret, om der overhovedet eksisterer reent

*) Vi have valgt disse Synspunkter for Udviklingen, fordi de hos Professor Nielsen selv træde frem som Hovedpunkter.

„upersonlige“ Sandheder. Dette benegte vi, fordi Sandheden ikke kan eksistere objektivt, men kun er, forsaavidt den vorder. Som Udtryk for et Værelforhold mellem en erkjendende Personlighed og et Objekt, som bliver erkjendt, bærer Sandheden altid Mærket af sin Tilblivelse, og falder som subjektiv=objektiv aldrig udenfor Personligheden. Mod den Antagelse, at de logist=physiske Sandheder kun erkjendes ad den rene Tænkningens Vej, gjøre vi gjældende, at al Erkjendelse, ogsaa den logist=physiske, forudsætter den hele Personligheds Virksomhed og involverer ligesaavel Villie som Tænkning, skjøndt Tænkningen her bliver det afgjørende Moment. Naar Professor Nielsen vil opstille Ethiken som Grændsevidenskab mellem hine skarpe Modsatninger, der repræsenteres af de „upersonlige“ og de „personlige“ Sandheder, saa gjøre vi gjældende deels, at Grændsen heller ikke her er klar, fordi man savner al Oplysning om selve Overgangen fra de logist=physiske Videnskaber til Ethiken og atter fra Ethiken til Religionslæren; deels, at en Overgang her er umulig, naar Modsatningerne: Personligt og Upersonligt, Tro og Viden ere stillede absolute.

At de Grundmodsigelser, der findes i Videnskabslæren, maae komme igjen i Ideelæren, skjøndt under andre Former, er let forklarligt af Systemets indre Sammenhæng. Til Kundskaben om Professor Nielsens Ideelære have vi et vigtigt Indlæg i „Grundideernes Logik.“ Hvad der imidlertid noget vanskeliggjør Undersøgelsen, er deels den Omstændighed, at „Grundideernes Logik“ er et endnu ufuldendt Værk — skjøndt Forfatteren

selv i Forordet erklærer, at han ikke paa denne Grund vil afvise Kritiken — deels dette, at Viden, Magt og Sandhed opstilles som Grundideerne uden gennemført Beviis for, at de virkelig ere det.

Vort første Indlæg i Problemet: Tro og Viden gjælder her Ideens Forhold til Virkeligheden. Er Ideen det Oprindelige, Virkeligheden det Afledede, saa kan man ikke uden Modsigelse forudsætte Enhed af Villie og Tanke i Ideen og samtidigt bestemme Villie og Tanke samt Tro og Viden som **absolut** ueensartede i den menneskelige Bevidsthed; thi i saa Tilfælde er Overgangen fra det Oprindelige til det Afledede brudt. Skal Forklaringen søges deri, at Grundideerne selv ere **absolut** ueensartede og just derfor i **absolut** Enhed, maa dette Absolute først udvikles og paavises; men en saadan Paaviisning mangler.

Vil „Grundideernes Logik“ begynde Philosophien, saa kan den ikke indskrænke sig til „den rene Viden“, men maa i Udgangspunktet have Villien med; thi Villien er ligesaa oprindelig som Viden, og Villien er ligesaa virkelig som Viden. Vi søge derfor at paavise, at „Grundideernes Logik“, naar den først har begyndt med „den rene Viden“, paa intet Punkt af Systemet kan naae Villien uden ved et Spring, og det saameget mere, som Forfatteren selv bestemmer Viden og Villie som **absolut** ueensartede. Det er atter her Grændsen, som aabenbarer Modsigelsen i Forholdet mellem Tro og Viden. Det er Professor Nielsens Tanke, at Viden vel ikke ligefrem kan erstatte det, den maa opgive i Troen, men at den dog i en „Videnstheisme“ kan „affspeile“ Troes-

theismen og saaledes give „rationelle Ækvivalenter“ for det Tabte. Vi see ikke rettere, end at dette er en Umulighed, fordi der i den rationelle Tænkning Intet findes, som med „logisk Nødvendighed“ fører til de positiv-religiøse Bestemmelser i Gudsbegrebet. Omvendt kan Troestheismen ligesaalet afgive noget Grundlag for Vidensheismen; thi deels gives der ingen Overgang fra Tro til Viden, som jo ere **absolut** ueensartede Principer; deels ville de positiv-religiøse Begreber ganske tabe deres Charakter, naar de overføres i Videns Sphære.

Vader det sig i de efterfølgende Undersøgelser godtgjøre, at de antydede Modsigelser virkelig ere tilstede, saa følger det ganske af sig selv, at den videnskabelige Methode ikke kan være uberørt deraf. Ere Tro og Viden, Villie og Tænkning absolut ueensartede Principer, saa er Dialektiken med det Samme umuliggjort. Dialektikens væsentligste Bestemmelser, Grænse og Overgang, ere ved Læren om det Absolut-Ueensartede stillede saaledes, at den første ophæver den sidste. Heraf bliver da Følgen, at Dialektikeren Professor Nielsen af og til slaaer over i Dogmatisme.

I. Metaphysiken.

Et Hovedpunkt i al Metaphysik danner Læren om Grændsen. At det forholder sig saaledes indsees let deraf, at „Tanke ikke kan være uden Tænkning“, altsaa heller ikke uden Bevægelse; men allerede i Bevægelsen er Grændsebegrebet indeholdt, fordi Bevægelse forudsætter Overgange. Som nu Alt det, der i et philosophisk System fremkommer paa de senere Stadier i Udviklingen, forudsætter og viser tilbage til Metaphysiken, saaledes er der ogsaa Anledning til ved Troens og Videns indbyrdes Begrændsning at spørge om deres Forhold til Grændsens Udvikling i Metaphysiken.

Men inden vi besvare dette Spørgsmaal, maa det først staae klart for Bevidstheden, hvad Professor Nielsen i det Hele lærer om Troens Forhold til Viden. I Korthed lader dette sig fremstille saaledes: Professor Nielsen udvikler Tro og Viden som absolut ueensartede Principer, der i væsentlig Forstand ikke kunne gjøre hinanden Afbræk, og som uden Modsigelse kunne forenes i een Bevidsthed, ikke endskjøndt, men fordi

de ere absolut ueensartede Principer. *) Hvorledes denne Forening skal tænkes, angives paa følgende Maade:

„At Tro og Viden lade sig forene i een Bevidsthed, ikke endsfjendt, men fordi de ere absolut ueensartede Principer, vil da med andre Ord sige, at de kun lade sig forene i et absolut Mystorium. Det absolute Mystorium er paa een Gang eksklusiv Grændse og negativ Midte. Som eksklusiv Grændse sætter Mystieriet Skilsmisse imellem Tro og Viden som imellem to Regioner. Hver Region har sit Ubetingede, sit Midtpunkt: Troens Midtpunkt er Friheden, den almægtige, hellige Villie; Videns Midtpunkt er Nødvendigheden, den rationelle, i uforanderlige Love sig aabenbarende Nødvendighed. Naar nu den Troende seer mod Troens, den Vidende mod Videns Midtpunkt, ere Extremerne spændte til det Yderste: hvad der er sandt i Troen, at nemlig det Ubetingede er Miraklet, er usandt i Viden; hvad der er sandt i Viden, at nemlig det Ubetingede maa søges i Fornuftnødvendigheden, er usandt i Troen. Som negativ Midte forener Mystieriet derimod de adskilte Extremer og viser sig som Regionernes Gjennemgangsmedium: gennem Mystieriet gaaer Veien fra Tro til Viden, fra Viden til Tro. Idet den Troende og den Vidende begge paa een Gang rette deres Blik mod Mystieriet, udlignes Striden, og Extremerne enes. Seet fra Videns Standpunkt er nu Miraklet mu-

*) R. Nielsen. Philosophisk Propædeutik. Kbhvn. 1857. S. 77.

ligt. Thi vel er det umuligt, at der nogen-
sinde skulde kunne skee et vilkaarligt Brud paa
de evige med Fornuftnødvendigheden identiske Na-
turlove; men med Lovenes Uforanderlighed kan
jo, naar de i Mysteriet skjulte Mellembestem-
melse underforstaaes, den Aabenbarelse af Vil-
liens, Visdommens og Kjærlighedens Magt, hvori
den Troende seer Miraklet, meget vel tænkes
at bestaae. Seet fra Troens Standpunkt kan For-
nuftnødvendigheden med de uforanderlige Naturlove
forenes med Forudsætningen af Miraklet. Thi vel
er det umuligt, at Nødvendigheden skulde kunne
hemme Friheden, og Naturens Love indskrænke Guds
ubetingede Villie; men naar de i Mysteriet skjulte
Mellembestemmelser underforstaaes, lader det sig jo
tænke, at Naturlovene, langt fra at brydes, tvert-
imod i allerhøieste Forstand opfyldes, hver Gang
en guddommelig Villiesact fuldbyrdes".*)

Denne Udtalelse kan med Rette ansees for det Cen-
trale og Nye i Professor Nielsens Skrift: Om „Den
gode Villie“ som Magt i Videnskaben. Han har her
for første Gang indladt sig paa en ligefrem Besvarelse
af det omtvistede Problem, hvorledes Tro og Viden,
netop fordi de ere **absolut** ueensartede Principer,
uden Modsigelse lade sig forene i een og samme Be-
vidsthed. Det Begreb, hvorefter Interessen her samler
sig, er „Mysteriet“, som danner Grændsen mellem Tro

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ som Magt i Viden-
skaben. Kbhvn. 1867. S. 33.

og Biden, og som faaer sin Betydning netop ved at være Grændsebestemmelse.

Om Grændsen*) lærer Professor Nielsen i det Metaphysiske, at den er af dialektisk Natur; den er paa eengang Set med og forskjellig fra det, den begrænder, og er forsaavidt paa eengang respektive positiv og negativ. „I Grændsen“, hedder det, „reflecteres det Begrændsede. At tænke Grændsen uden at underforstaae et derved Begrændset, er ligesaa umuligt, som at fatte Betydningen af en Negtelse uden at tænke paa det, som derved bliver negtet. . . . Men naar Grændsen nu ikke desto mindre adskiller sig fra det Begrændsede som Negationen fra det Positive, naar denne Adskillelse er i lige Grad gyldig for Tanken og Anskuelsen: saa indeholdes heri den Opgave at følge det, som skal begrændses, til Grændsen“.**)

Det er denne Opfordring, vi følge, idet vi vende

*) Om Behandlingen af Grændsebegrebet see følgende Skrifter af Professor Nielsen:

Philosophie og Mathematik. Kbhvn. 1857. S. 19 flg.

Mathematik og Dialektik. Kbhvn. 1859. S. 28—38 og S. 56—76, navnlig S. 70 og 76.

Forelæsninger over „Philosophisk Propædæutik“ (fra Universitetsaaret 1860—61, o. s. v.). Andet Cursus. Kbhvn. 1865. S. 53 flg.

At man paa de anførte Steder kun træffer Grændsebegrebet i Sammenhæng med mathematisk Udviklinger betyder her Intet, da vi kun benytte de Grundbestemmelser i Grændsen, som høre hjemme i dens Metaphysik, og som derfor gjælde overalt, hvor der er Tale om Grændse.

**) N. Nielsen. Forelæsn. over „Philos. Propæd.“ Andet Cursus. Kbhvn. 1865. S. 56.

os mod Mysteriet som Grændse mellem Tro og Viden. Det absolute Mysterium er paa eengang eksklusiv Grændse og negativ Midte, hvilket med andre Ord vil sige, at Grændsen paa begge Maader er bestemt som negativ, som den, der er af modsat Natur af det, den begrænder. Dette udtrykkes for det Første ved Ordet „ekklusiv“, men det ligger ogsaa i Udtrykket „negativ Midte.“ Naar nu Mysteriet som „negativ Midte“ skal forene Tro og Viden, da er dette ligesom mod Forfatterens egen Sprogbrug. Vi see imidlertid bort fra Sprogbrugen og vende os mod de mere reelle Bestemmelser i Grændsen. Forsaavidt Mysteriet sætter Grændse mellem Tro og Viden, er her, ligeledes ifølge Professor Nielsens metafysiske Udviklinger, en dobbelt Opgave at løse: Som Grændse for Viden maa Mysteriet nemlig indeholde noget fra Viden Forskjelligt, ellers kunde det jo ikke kaldes Grændse, nemlig negativ Grændse. At paavise denne Forskjel volder ingen Vanskelighed, da den forstaaer sig af sig selv. Men nu skal Mysteriet ogsaa have noget med Viden Fælles; thi uden dette kunde det heller ikke være Grændse, nemlig positiv Grændse. Men om et saadant Fællesskab mangler der enhver Oplysning, og dog er just det positive Element i Grændsen udtrykkelig Betingelse for, at den kan være Gjennemgangsmedium. Forsaavidt Mysteriet skal være Grændse for Troen, bliver Opgaven ligeledes dobbelt: for det Første maa man see det for Mysteriet og Troen Fælles, hvad der ikke er synderlig vanskeligt; men man skal tillige erkjende deres indbyrdes Forskjel, det negative Grændsemoment i Mysteriet, og dette er meget vanske-

ligt, fordi der ingen Forskjel er; Mysteriet er nemlig ikke Grændse for Troen, men Troens eget Væsen, Troen selv. Det vil saaledes sees, at Forsøget med at stille Mysteriet som Grændse lider af tvende Skrøbeligheder: I Forholdet til Viden mangler Grændsens positive Moment, det vil sige, Mysteriet kan ikke forbinde Tro og Viden og er saaledes ikke Grændse; i Forholdet til Troen mangler Grændsens negative Element, det vil sige, Mysteriet kan ikke adskilles fra Troen og er saaledes heller ikke Grændse.

Vistnok er der Intet tilhinder for i al Almindelighed at sætte et Mysterium som Grændse for Viden; thi der gives ingen menneskelig Viden, uden at den jo fører ud i den mørke Nat, hvad enten man saa gaaer tilbage i Kausaliteternes Række og spørger om Oprindelsen, eller man gaaer fremad fra Konsekvents til Konsekvents. Men hvad der ikke gaaer an, er at hæve Mysteriet til Kategori, af Mysteriet som Grændsebestemmelse at ville uddrage videnskabelige Konsekventser. I dette Tilfælde melder Kritiken sig af sig selv, og Resultatet falder naturligviis ikke ud til Fordeel for Mysteriet; thi om et Mysterium kan der kun vides, at det er et Mysterium, ellers Intet. Hvorledes Mysteriet er hævet til Kategori, viser sig i den første Hovedsætning:

„Som eksklusiv Grændse sætter Mysteriet Skilsmisse imellem Tro og Viden som imellem to Regioner.“

Om Tro og Viden hedder det iforveien, at de ere **absolut** ueensartede Principer; men **absolut** ueensartede Principer kunne ikke begrænse hinanden, først

fordi de Intet have tilfælles, dernæst fordi de ikke engang ere „forskjellige“; thi for at være „forskjellige“ maatte de overhovedet have Noget med hinanden at gjøre: Forskjel forudsætter Lighed, — og dog skulde de have en fælles Grændse i Mysteriet, altsaa dog begrænse hinanden. Herved bliver Selvmodsigelsen elegant; skulde dette endnu ikke ansees for tilstrækkeligt, saa ville i ethvert Tilfælde det citerede Skrifts egne Ord levere det Manglende:

„Men Tro og Viden kunne — paa Grund af Mysteriet — umulig indskrænke hinanden“.*)

Analysis: Grændse betegner Indskrænkning; hvad der indskrænker, begrænser. Naar nu Mysteriet opstilles som Grændse, saa lyder Sætningen opløst saaledes: „Men Tro og Viden kunne — paa Grund af den Bestemmelse, hvorved de udtrykkelig indskrænke hinanden — umulig indskrænke hinanden!“

Det hedder fremdeles i den ovenfor anførte Udtalelse:

„Hver Region har sit Ubetingede, sit Midtpunkt: Troens Midtpunkt er Friheden, den almægtige, hellige Villie; Videns Midtpunkt er Nødvendigheden, den rationelle, i uforanderlige Love sig aabenbarende Nødvendighed.“ Hertil svarer i samme Skrift S. 35: „Vel er der i Troen en Grændse for Viden, forsaavidt det, der kan troes, ikke kan vides; men denne Grændse er Gæt med Videns egen iboende Grændse. Med sin iboende Grændse, sin indre Begrænsning, er Viden lige-

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 35.

overfor Troen aldeles uindskrænket, saa uindskrænket, som om der slet ingen Tro var."

Hvorledes gaaer det nu med Grændsen? Ja nu ere vi komne til et Punkt, hvor Tro og Viden slet ikke begrænde hinanden, hvor altsaa Mysteriet bliver ganske overflødig: der siges nemlig, at Videns Grænde er iboende, altsaa er det ikke Mysteriet, langt mindre Troen (som tænkes at ligge paa den anden Side af Mysteriet), der danner Grændsen for Viden. Vistnok er der et Tilløb til en Dialektik, naar der siges, at der i Troen dog er en Grænde for Viden, forsaavidt det, der kan troes, ikke kan vides; men Dialektiken er igjen umuliggjort ved det **Absolut-Ueens-**artede, som lyder gjennem den Udtalelse, at Viden ligeoverfor Troen er aldeles uindskrænket, som om der slet ingen Tro var. Naar enhver af Sphærerne har sit eget ubetingede Midtpunkt, naar Viden ingensinde er istand til at angribe Troen eller omvendt, saa kan der heller aldrig blive Tale om Grænde, hverken paa endelig eller paa uendelig Maade. Med andre Ord: Læren om to **absolut** ueensartede Principer, som paa nogensomhelst Maade skulde kunne begrænde hinanden, staaer i den meest skjærende Modsigelse med Professor Nielsens egen Lære om Grændsen i det Metaphysiske.

„Naar nu den Troende seer mod Troens, den Vidende mod Videns Midtpunkt, ere Extremerne spændte til det Yderste: hvad der er sandt i Troen, at nemlig det Ubetingede er Miraklet, er usandt i Viden; hvad der er sandt i Viden, at nemlig det Ubetingede maa søges i Fornuftnødvendigheden, er usandt i Troen.“

Vi svare: Dersom det, der er sandt i Viden, ligesom og uden videre Indskrænkning er usandt i Troen og omvendt, saa kan den samme Bevidsthed umuligt optage begge Bestemmelser i sig; thi selv om det Sande i Viden og det Sande i Troen bestemmes paa en nok saa forskjellig Maade, saa maa Sandhedens Princip dog blive det samme i begge Sandheder.

Idet vi nu gaar over til den anden Hovedsætning, tiltage Banffelighederne saaledes, at Modsigelsen mellem Religionsphilosophien og Metaphysiken bliver aldeles slaaende. Den anden Hovedsætning lyder saaledes:

„Som negativ Midte forener Mysteriet derimod de adskilte Elementer og viser sig som Regionernes Gjenangangsmedium: gennem Mysteriet gaar Veien fra Tro til Viden, fra Viden til Tro.“

Vi have allerede paaviist, at den negative Grænse, ifølge Professor Nielsen's egen Metaphysik, netop adskiller de Begrænsede, medens den her skal forbinde dem; men ikke nok hermed, den skal forbinde tvende **absolut** ueensartede Sphærer, af hvilke enhver, ifølge sin egen iboende Grænse, er saa uindskrænket, som om den anden slet ikke var! og dog er dette for Intet at regne mod det, som følger:

„Idet den Troende og den Vidende begge paa een Gang rette deres Blik mod Mysteriet, udlignes Striden, og Extremerne enes. Seet fra Videns Standpunkt, er nu Miraklet muligt. **Thi** vel er det umuligt, at der nogensinde skulde kunne skee et vilkaarligt Brud paa de evige med Fornuftnødvendigheden identiske Naturlove; men med Lovenes Uforanderlighed kan jo, naar de i

Mysteriet skjulte Mellembestemmelser underforstaaes, den Aabenbarelse af Villiens, Wiisdommens og Kjærlighedens Magt, hvori den Troende seer Miraklet, meget vel tænkes at bestaae."

For det Første forbliver man ganske uvidende om, hvilke de i Mysteriet skjulte Mellembestemmelser vel kunne være, dernæst om, hvorledes man skal bære sig ad med at underforstaae dem. Iøvrigt er dette Mysterium af et mærkeligt genus; lærer man nemlig ikke de skjulte Mellembestemmelser at kjende, saa er det jo umuligt at underforstaae dem, da man saa ikke veed, hvad man skal underforstaae, eller kan underforstaae alt Muligt; der skeer da ingen Bevægelse fra Viden henimod Tro; og Mysteriet bliver uanvendeligt. Lærer man dem at kjende, saa er Mysteriet ikke længere Mysterium, og saa bliver det ligeledes uanvendeligt. Og endda skal denne Proces finde Sted fra Videns Standpunkt*).

„Seet fra Troens Standpunkt kan Fornuftnødvendigheden med de uforanderlige Naturlove forenes

*) I Skriftet: Om „Den gode Villie“ 2c. hedder det S. 89—90: „For den troende Bevidsthed er Grundmiraklets Modsigelse ganske vist løst; men ikke derved, at den selv tænker Løsningen, nei derved, at den troer, at Løsningen er tænkt i Mysteriet.“ Overfor denne Udtalelse suspendere vi enhver Dom, da vi ikke alene ved „Den gode Villie“, men selv ved Hjælp af den bedste Villie ikke formaae at fatte Meningen. Hvorledes kan Noget tænkes i et Mysterium? Af hvem er det tænkt? Og hvad i al Verden betyder det for en religiøs Bevidsthed, at den troer, at en Løsning er tænkt i et Mysterium?

med Forudsætningen af Miraklet. Thi vel er det umuligt, at Nødvendigheden skulde kunne hemme Friheden, og Naturens Love indskrænke Guds ubetingede Villie; men naar de i Mysteriet skjulte Mellembestemmelser underforstaaes, lader det sig jo tænke, at Naturlovene, langt fra at brydes, tværtimod i allerhøieste Forstand opfyldes, hver Gang en guddommelig Villiesact fuldbyrdes."

Herom gjælder selvfølgelig, hvad vi ovenfor paaviste om Mysteriet, og vi skulle kun tilføie: „Naar Tro og Videnskab, hvad det absolute Mysterium absolut forhindrer, hverken kunne gavne eller skade hinanden“, hvad Magt ligger der da paa, at de blive forenede?

Selvmodsigelsen lod sig videre forfølge gennem „Approximationen“, „Bevægelsen“ o. s. v., ja udstrække til hele „Grundideernes Logik.“ Disse Undersøgelser vilde imidlertid falde udenfor den her lagte Plan; vi gaae derfor over til at betragte Religionsphilosophien i Forhold til Videnskabslæren.

II. Videnskabslæren.

I sin filosofiske Propædæutik (S. 74) lærer Professor Nielsen, at Liv og Videnskab, paa Grund af begges inderlige Sammenhæng med Kultur og Humanitet, ikke kunne forholde sig uadvortes og ligegyldig til hin-

anden; men at de desuagtet ere selvstændige ifølge en principiel Adskillelse af det Subjektive og det Objektive. Mod det første af disse Synspunkter kan der neppe reises nogen Indvending; med Hensyn til det sidste maa man derimod være yderst forsigtig. Det kommer nemlig an paa, hvorledes Ordet „selvstændig“ skal forstaaes. At „subjective Stemninger: Tilbøielighed, Utilbøielighed, Frygt, Haab o. desl. Intet have at betyde i Videnskaben“, kan vel tildeels indrømmes, forsaavidt hermed er sagt, at Vilkaarligheden Intet har at betyde i Videnskaben. Men drager man nu uden videre den Slutning, at Personligheden er udelukket af Videnskaben, og hævder de „upersonlige Sandheder“ som Kategori, saa begaaer man en Feil ved at forverle Stemning og Personlighed; med andre Ord, man gjør en Side af Personligheden til den hele Personlighed. Ved at karakterisere f. Ex. Geometriens Sandheder som „upersonlige“, Ethikens som „personlige“ overseer man, at Sandhedens Væsen bestemmes, ikke alene efter Erkjendelsens Gjenstand (Geometri og Ethik), men ogsaa efter den erkjendende Bevidstheds Natur. At lade Stemningen være det Dominerende i den videnskabelige Erkjendelse er naturligviis meningsløst, fordi Forholdet mellem Bevidstheden og dens Gjenstand derved vilde blive reent tilfældigt. Under denne Forudsætning gjælder det ganske vist, at „det ikke er subjective Følelser, ikke fromme Ønsker, men Indsigt i Tingenes Væsen, der afleder Lynstraalen, og sætter Dampvognen i Bevægelse.“ Men denne Indsigt i Tingenes Væsen berøer i sin dybeste Grund paa en Congruens mellem det Aprioriske (Fornuftnødvendige) i

Tingenes Væsen og det Aprioriske i Personligheden, det Aprioriske i Villien ikke mindre end det Aprioriske i Tænkningen. Til nærmere Forstaaelse indføre vi den af Professor Nielsen saa ofte fremhævede Forskjel mellem Forgrund, Mellemgrund og Baggrund*). Hvad der i een Sammenhæng ifølge Sagens Natur maa træde i Forgrunden, kan i en anden Sammenhæng, ligeledes ifølge Sagens Natur, enten have Betydning som Bestemmelse i Mellemgrunden eller endog træde tilbage i Skyggen. For den videnskabelige Erkjendelses Vedkommende er det uimodsigeligt, at Tænkningen træder i Forgrunden og giver Bælsforholdet mellem Bevidstheden og Gjenstanden sit Præg; men derfor ophører Bevidstheden ikke at være Villie, saalidt som den efter Behag kan lægge Villien fra sig og atter optage den. Saavist som Personlighedens Enhed aldrig kan brydes, saavist er Villien ogsaa medvirkende i en hvilken som helst videnskabelig Erkjendelse. Derom vidner allerede den Tilfredsstillelse, som ledsager enhver Erkjendelse af Sandheden; i al Tilfredsstillelse er der et Villiesmoment, fordi Tilfredsstillelsen begjæres. Og nu Opmærksomheden; paa intet Punkt i Erkjendelsen bliver Villiens Nærværelse saa aabenbar som her. Der er Intet i den rene Tænkning, som ifølge sin Natur vækker eller forøger Interessen eller foranlediger Tænkningen til at gaa videre; uden Villiesmomentet vilde Tænkningen optage sit Indhold som Speilet optager sit Billede, — eller

*) Sfr. N. Nielsen. Forelæsninger over „Philosophisk Propædæutik“. Første Cursus. Kbhvn. 1865. Forord. S. IV.

rettere, Tænkningen vilde slet ikke eksistere. Men vi kunne gaae videre: selv Stemningerne høre med i de videnskabelige Sandheder, ja endog — er det nu ikke forfærdeligt — i selve de geometriske Sandheder! Interessen for de videnskabelige Sandheder, den Spænding, hvormed Problemernes Løsning imødeeses, den Tilfredsstillelse, som føles, naar Maalet er naaet, viser hen til de fineste psykologiske Overgange, hvor Villie og Stemning bevæge sig paa Grænsen af Bevidsthedens Mellemgrund. Hvad man saa ellers kan paavise om Sandheden, den ophører dog ikke at være menneskelig Sandhed. Man kan i Philosophien stille sig paa hvilket Standpunkt, man vil, man kommer her ligesaa lidt udenfor det Psykologiske, som man i Astronomien kommer op paa Maanen, fordi man „stiller sig i Maanen“. Allerede af denne Grund negte vi derfor, at der gives reent upersonlige Sandheder. Man komme nu ikke med den fortærskede Indvending, om da f. Ex. de geometriske Sandheder ere afhængige af vore Stemninger og kunne forandres med dem; for ikke at tale om, at man derved overseer, hvad der nylig er sagt om Forgrund, Mellemgrund og Baggrund, vilde man tillige røbe en mærkelig Mangel paa Kundskab om Sandhedens Natur. Sandheden eksisterer ikke objektiv som en Steen, men er kun, idet den erkjendes; at tage Sandheden alene objektivt eksisterende vilde være ligesaa naivt som at forverle den Bog, der handler om Geometrien, med Geometrien selv. Idet Sandheden kun er i og under sin Borden, bevarer den Charakteren af sin Oprindelse og er altid subjektiv=objektiv. Udaf denne Dobbelthed kan den ikke ud-

løses. Naar det i Propædeutiken (S. 75) hedder: „Vistnok er Videnskab umulig uden Subjectivitet; men Subjectiviteten er tjenende. Her sandses, her føles, her tænkes; men det i Sandkning og Tænkning blot Subjective maa overalt udrenses som det Tilfældige, det Forstyrrende, det Usande“, — da kan dette indrømmes, dog med den Indskrænkning, at det blot Subjective ikke sættes identisk med alt det Subjective. Men at dette er Meningen sees af de følgende Ord: „hver Forudsætning er objectiv.“ Er da Bevidstheden ikke en Forudsætning? At sige: „hver Forudsætning er objectiv“ i samme Aandedræt, som der siges: „Vistnok er Videnskab umulig uden Subjectivitet“, er en Modsigelse. At sige: „hver Forudsætning er objectiv“ og saa begynde „Grundideernes Logik“ med den Bemærkning, at man kun kan lære, hvad Tænkning er, ved at tænke; og at Tænkningen ikke alene er Tankens Begyndelse, men ogsaa dens Fortsættelse og Fuldendelse, — er atter en Modsigelse.

I Bestemmelsen af den videnskabelige Sandheds Natur finder her i det Hele en dobbelt Misfjendelse Sted: en Undervurdering af det Subjective og en Overvurdering af det Objective.

Først altsaa Undervurderingen af det Subjective. Er Subjectiviteten med som „tjenende“, saa er den jo dog med, og giver altsaa Sandheden sit Præg. Den Paastand, at hver Forudsætning er objectiv, overseer, at den erkjendende Bevidsthed er en ligesaa væsentlig Forudsætning som Erkjendelsens Objekt. Skulde endelig den Omstændighed, at Geometriens Sandheder ikke kunne forandres ved Villie, Stemninger o. s. v., være Beviis for, at disse slet ikke

ere med, saa kunde man jo ogsaa paastaae, at Tænkningen ikke var med, thi Tænkningen kan jo heller ikke forandre Geometriens Sandheder. Fordi Villie og Stemning kunne virke forstyrrende, deraf følger ikke, at de maae gjøre det.

Undervurderingen af det Subjektive berøer altsaa derpaa, at Personligheden (i den videnskabelige Erkjendelse) identificeres med de subjektive Stemninger, og atter med denne Indskrænkning kun opfattes som „det Tilfældige, Forstyrrende og Usande.“ Subjektivitetens Nærværelse opfattes som noget Abnormt, som Noget, der ikke bør være; vi opfatte dens Nærværelse som naturnødvendig og normal, som Noget, der nødvendigviis maa være.

Den anden Mistkjendelse: Overvurderingen af det Objektive staaer i nøie Sammenhæng med den foregaaende. Det er det i de videnskabelige Sandheder Umødsigelige, hvoraf man har ladet sig blænde og forlede til at bestemme dem som upersonlige og reent objektive. Men det Umødsigelige (Aprioriske, Fornuftnødvendige) er ogsaa tilstede i den hele Personlighed. I Begribningsens Akt — og kun i denne Akt eksisterer Sandheden — coinciderer det „Umødsigelige“ i Objektet med det „Umødsigelige“ i Bevidstheden, i Villien saavel som i Tænkningen, ja i den hele, udeelte Personlighed. Det er ved at fastholde Resultatet (f. Ex. den geometriske Sætning) værende, og fordi Villien o. s. v. ikke umiddelbart efterlader noget Spor af sin Virksomhed, ikke findes, saa at sige, grovfornet og haandgribelig, at man kan komme til at udelukke dens Medvirken; men det er

jo ofte Tilfældet, at Analysen ikke kan nøies med Resultatet alene, men maa søge sin Oplysning netop i de Processer, hvorigjennem Resultatet er naaet. Og det er ligeledes kun ved at fastholde Resultatet abstrakt, at det for en „populær“ Bevidsthed kan tage sig ud som Galmands=Snak, at Billie og Stemning ere med i Geometriens Sandheder. Da det imidlertid ikke kommer an paa at underholde den „populære“ Bevidsthed, men paa at undersøge et videnskabeligt Problem, saa ville vi til yderligere Forstaaelse til den foregaaende Argumentation endnu føie et Billede: I den reent videnskabelige Erkjendelse er Tænkningen den fremherskende Faktor, Billie, Stemning o. s. v. „symphoniske Elementer.“ Den Umusikalske hører i en Symphoni kun den fremtrædende Melodi, hvori de forskjellige Stemmer smelte sammen i en Enhed; det uddannede Øre derimod hører paa eengang den symphoniske Enhed og de enkelte Stemmer, der afvejlende træde frem og tilbage. Paa lignende Maade i Erkjendelsen: her dominerer Tænkningen, mens Billie og Stemninger medlyde. Som nu en Tilhører mangen Gang ikke ahner, hvormange Instrumenter han i Virkeligheden har hørt, saaledes kan Billiens og Stemningernes Virksomhed i den videnskabelige Erkjendelse ogsaa undgaae Opmærksomheden. Naar endelig dertil føies, at de ofte misbruges og anvendes vilkaarligt, lader det sig forstaae, at man er kommet til reent at ville affkaste dem; men *abusus non tollit usum*.

Vi fastholde altsaa som Resultat:

- 1) I Erkjendelsen af enhver videnskabelig Sandhed

ere ikke blot Sandſning og Tænkning, men den hele, udeelte Perſonlighed tilſtede.

- 2) Den er tilſtede med Nødvendighed.
- 3) Ved Perſonlighedens Nærværelſe kan Sandheden ikke krænkes, fordi her kun er Tale om det i Perſonligheden (i Sandſning, Tænkning, Villie o. ſ. v.) Aprioriſke, det med Sandheden Adækvate, medens al Vilkaarlighed er udeluſket.
- 4) Enhver Sandhed er perſonlig; den er ſubjektiv-objektiv, ſkjøndt paa relativ forſkjellig Maade i det Theoretiske og i det Praktiſke.
- 5) I Erkjendelſeſlæren bliver det en Opgave at tilſtræbe Eſterviisningen af alle Perſonlighedens Momenter i Erkjendelſen af enhver Sandhed.

Efterat vi foreløbigt have gjort Rede for vor egen Opfattelſe af Sandhedens Forhold til Perſonligheden, vende vi tilbage til Profeſſor Nielsens nærmere Begrundelſe af de uperſonlige Sandheder: „Kan en Bevidſthed ikke halveres af Venſkab og Mathematik, af Kjærlighed og Chemie, ſaa kan den endnu mindre halveres af Ethik og Aſtronomie, af Religion og Geologie. Der gives mathematiſke Venner, men der gives ingen venſtabelig Mathematik; der gives forelſtede Chemikere, men ingen chemiſt Forelſtelſe, ingen forelſket Chemie. Der kan gives ethiſke og uethiſke Aſtronomer, men Aſtronomien er hverken ethiſk eller uethiſk. Videnſkaben er med andre Ord hverken ethiſk eller uethiſk, hverken chriſtelig eller uchriſtelig, hverken troende eller vantro: Kjærlighed er praktiſk, men Videnſkab er theoretiſk“*).

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 36.

Ved første Bieft er denne Argumentation flaaende, man kunde friftes til at fige: bedaarende. Det gjælder nu, om vor almindelige Underføgelfe af Perfonlighedens Forhold til Sandheden kan beftaae fin Prøve i det konkrete Tilfælde; thi det kan let fkee, at en Argumentation feer plaufibel ud, faalænge den holdes i reen Almindelighed, medens Manglerne komme tilfhyne ved dens Anvendelfe i Virkeligheden; og det hænder ligefaa ofte, at man først kan føle fig flaaet af den generelle Principudvikling, men senere blive betænkkelig og faae Strupler, naar det enkelte Tilfælde, udftryret med Billeder og stærke Farver, loffer Phantafien paa Glattis. „En chemift Forelffelfe“ er unegtelig et komiff Begreb, egnet til at illuftrere, hvor meningsløfe Refultater der vil fremkomme, naar man indfører det Vilkaarlige i Videnfkapen og fammenblander Perfonligt og Uperfonligt. Men fee vi lidt nærmere paa den „chemiffe Forelffelfe“, mon faa den Omftændighed, at Forelffelfen Intet har at gjøre i Chemien, berettiger til den Slutning, at Perfonligheden ingen Betydning faaer i Erkjendelfen af Chemiens Sandheder?

Det Beftikkende ved faadanne Exempler fom „venffabelig Mathematik“ og „forelffet Chemi“ ligger deri, at Modfætningen er komiff. Det Komiffe fremkommer i Almindelighed — og flere Beftemmelfer behøve vi ikke her — naar Modfætninger, helft stærke Modfætninger, umiddelbart forbindes paa vilkaarlig eller tilfældig Maade*). Naar en Ræmpe og en Dværg fpadsere

*) Det vil her være oplufende at efterfee Johannes Climacus. Af-

jevnsides, naar et høitideligt Foredrag afbrydes af en triviel Bemærkning, føler Enhver det Komiske. I det nævnte Exempel ere Mod sætningerne „venstabelig“ og „Mathematisk“ valgte vilkaarligt og tilfældigt; de ere fremdeles valgte i de yderste Extremer, det Første i Williens (eller Følelsens), det Sidste i Videns Sphære; endelig ere de forbundne ganske umiddelbart. Naar nu Bevidstheden, loffet af det Komiske i Sagen, ikke kan vende Opmærksomheden bort derfra, kommer den let til at indrømme som almeengyldigt Noget, som den, med mindre bestikkende Exempler for Die, aldeles ikke vilde indrømme. Den Omstændighed, at Venstabet, en enkelt Utring af Personligheden, ikke umiddelbart kan forbindes med Mathematiken, beviser Intet om Personlighedens Forhold til de mathematiske Sandheder. Det er en gammel Wis, at man, for at modbevise den dialektiske Methodes almene Gyldighed, vælger Mod sætninger som „Kjøbenhavn“ og „Fastelavn“- og derefter udbeder sig deres „dialektiske Eenhed.“ Det være nu langt fra os at sammenstille Professor Nielsens Raisonnement med dette, som i overfladisk Tankeløshed vanvittigt sammenblander Væsentligt og Uvæsentligt og hjemfalder til det rene Vaas; men med dette Forbehold bliver der dog altid den Lighed tilbage, at Mod sætningerne paa begge Steder vælges islæng og hvile paa eensidige og vilkaarlige Abstraktioner. Seer man paa Videns Indhold i de forskjellige Videnskaber, saa lader dette sig ordne saaledes,

sluttende uvidenskabelig Efterskrift til de philosophiske Smuler.
Kbhvn. 1846. S. 394 flg.

at det danner en Skala, bestemt ved Forholdet til det Personlige. Ved Skalaens Udgangspunkt begynde vi med den Videnskab, hvis Gjenstand er Personligheden selv, nemlig Ethiken; derfra komme vi gennem Psykologi, Anthropologi, Æsthetik, Historie o. s. v. ned til Mathematiken, hvor Personligheden tilsyneladende ganske er forsvunden. Tager man nu et enkelt Led ud af Rækken, navnlig et saadant, hvor Personlighedens Nærværelse og hele Betydning først kan erkjendes gennem flere Mellemlid (Mathematiken), og stiller det umiddelbart sammen med en Villies- eller Følelsesbestemmelse, hvor Personligheden er stærkt fremtrædende (Venskabet), saa fremkommer der vistnok en overraskende Mod sætning, men man har med det Samme brudt Rækkens Kontinuitet, og kun gennem en omhyggelig Fastholden af denne kan Personlighedens Nærværelse i alle de „upersonlige“ Sandheder erkjendes. Tager man altsaa det komiske Element ud af Exemplet, saa betager man det Braaden, og Fortryllesen hæves. Som illustrerende Pendant til den „venskabelige Mathematik“, der gjør sin Virkning ved en egen Anvendelse af Diskretionen og Kontinuiteten, anføre vi et Indfald af en Kunstner, som paa det første Blad i en Bog aftegnede Venus fra Milo, paa det næste atter Venus fra Milo, men med en Afændring saa ringe, at den kun opdages af et meget skarptseende Øie. Paa denne Maade fortsættes der gennem smaa Ændringer, indtil man paa det sidste Blad finder en Durang-Dutang. Man behøver nu blot at sammenholde det første og det sidste Blad i Bogen for at forstaae

Tilblivelsen af en Modfætning som „venskabelig Mathematik.“

Vi komme herfra til Spørgsmaalet om Videnskabslærens Forhold til Problemet om Tro og Viden. I det Logisk-Physiske have vi altsaa reent upersonlige Sandheder; i Religionsphilosophien reent personlige Sandheder. Men hvad have vi saa paa Overgangen mellem begge? Professor Nielsen svarer: „Den vide Kluft mellem Philosophie og Religion udfyldes af Ethiken. I Ethiken mødes Livstanterne med de videnskabelige Grundtanter; den rationelle Ethik staaer under Videnskabens, den religiøse Ethik under Troens Indflydelse: Forskjellen bestemmes ved den Accent, der lægges paa Subjectiviteten. „Det er den videnskabelige Kritik ligesaa umuligt at anerkjende Evangeliet om den Opstandne, som det er Videnskaben umuligt at anerkjende Mythen om Herkules.“ Hvad kan da hindre Videnskaben i at erklære Evangeliet om den Opstandne for en Mythe? Den religiøse Ethiks Overlegenhed over den rationelle! Er der paa det rationelle Standpunkt ingen Modsigelse i at gjøre Forskiel imellem Physisens upersonlige og Ethikens personlige Sandheder, saa er der paa Personlighedens Standpunkt heller ingen Modsigelse i at fastholde Philosophiens videnskabelige og Religionens overvidenskabelige Sandheder i deres indbyrdes, for den i Tidelighed eksisterende Subjectivitet afgjørende, Modfætning“*).

Denne Udtalelse, der tillige skal være en Forkla-

*) N. Nielsen. Grundideernes Logik. I. Kbhvn. 1864. Indledning. S. XXVII.

ring, nemlig Forflaring af, hvorledes Ethiken ſkal tænkes ſom Grændſevidenſkab, giver Anledning til en Mængde Spørgsmaal, ſom lades heelt ubesvarede, ſkjøndt Beſvarelsen af dem er det Eneste, der kan give Forflaringen nogen Værdi. Det, ſom i denne Sag intereſſerer, er naturligviis allerførſt Spørgsmaalet om Grændſen, d. v. ſ. om Overgangen fra de reent uperſonlige Sandheder til de reent perſonlige. Førſt hedder det, at den vide Kløft mellem Philoſophi og Religion „udfyldes“ af Ethiken. Men Beſtemmelsen „udfyldes“ er kun Billede, ikke Begreb. Fremdeles: Livſtanterne „mødes“ med de videnskabelige Grundtanter; men i Udtrykket „mødes“ kan der, naar al Dplysning mangler, lægges aldeles modsatte Betydninger. Dette Samme gjælder, naar den rationelle Ethik ſiges at ſtaa under Vidensſkabens „Indflydelse“; „at ſtaa under Indflydelse af“ er et vagt og taaget Udtryk, ſom kan underlægges ſaamange Fortolkninger man vil; for ikke at tale om, at rationel og religiøs Ethik opſtilles ſom beſjendte og givne i Indledningen til en „Grundideernes Logik“, der giver ſig ud for principelt at begynde Philoſophien heelt forfra. Man kan forſætte det ovenfor Citerede*), Linie for Linie; det er den ene dogmatifke Sætning, ſom følger ovenpaa den

*) Den ſidſte af de ovenfor citerede Sætninger fortjener ſærlig Omtale paa Grund af den beſynderlige Feilſlutning, ſom deri forekommer. Vi anføre den igjen: „Er der paa det rationelle Standpunkt ingen Modſigelse i at gjøre Forſkjel imellem Phyiſikens uperſonlige og Ethikens perſonlige Sandheder, ſaa er der paa Perſonlighedens Standpunkt heller ingen Modſigelse i at faſtholde Philoſophiens videnskabelige og Religionens overvidenskabelige Sandheder i

anden, og som Enhver udenvidere kan benegte i samme Dieblif den udtales; thi Begrundelse findes der ikke.

deres indbyrdes, for den i Tidelighed eksisterende Subjectivitet afgjørende, Modfætning." Her er Feilslutning Sætning for Sætning, Led for Led, Ord for Ord. Nemlig:

- 1) Det er, som vi ovenfor have viist, paa det rationelle Standpunkt en Modsigelse at gjøre Forskjel mellem Fysikens upersonlige og Ethikens personlige Sandheder, naar denne Forskjel sættes absolut.
- 2) Der opstilles en Modfætning mellem det rationelle Standpunkt og Personlighedens Standpunkt; er Personligheden da ikke rationel? Man skulde troe det, siden der paa det rationelle Standpunkt tales om Ethikens personlige Sandheder. Altsaa: Enten er Personligheden rationel, men i saa Fald kan man ikke tale om overvidenskabelige Sandheder paa Personlighedens Standpunkt; eller ogsaa er Personligheden ikke rationel, men saa kan man ikke tale om personlige Sandheder paa det rationelle Standpunkt; eller endelig falder Personligheden baade indenfor og udenfor det Rationelle, men i saa Fald maatte man have fundet en begrebsmæssig Bestemmelse heraf, da Slutningen jo ellers bliver et Postulat.
- 3) Almindelig Feilslutning. Man kan ikke slutte saaledes: Fordi der paa det rationelle Standpunkt ingen Modsigelse er i et Forhold, derfor er der paa Personlighedens Standpunkt heller ingen Modsigelse i et ganske andet Forhold.
- 4) Speciel Feilslutning. Skulde Slutningen gjælde, maatte de korrelate Modfætninger nøiagtigt svare til hinanden. Men:
 - a) Paa det rationelle Standpunkt forholder Fysikken sig aldeles ikke til Ethiken, som paa Personlighedens Standpunkt Philosophien til Religionen.

Kun dette fastholde vi som vitterligt: Der paavises ingen Overgang fra de „upersonlige“ Videnskaber til den rationelle Ethik, ingen Overgang fra den rationelle til den religiøse Ethik og endelig ingen Overgang fra den religiøse Ethik til Religionsphilosophien. Og dog var det om Alt dette man ønskede Oplysning, da Udtalelsen ellers bliver en „fortrolig Meddelelse“, som vistnok kan have sin Interesse — kun ikke i Videnskaben. „Hvad vil nu ssee,“ spørge vi med Professor Nielsen, „naar en filosofihist Tænkter, en virkelig Logiker, engang faaer ifinde at revidere en saadan Fremstilling?“*)

Vende vi os fra denne specielle Udtalelse og betragte Sagen i Almindelighed, saa bliver Spørgsmaalet om Overgangen fra Viden til Tro. Det er det gamle Grændsespørgsmaal fra Metaphysiken, som igjen

b) Modsatningen: Upersonlig—Personlig er en ganske anden end Modsatningen: Videnskabelig—Overvidenskabelig; thi:

α) Man veed jo for det Første slet ikke, om det Overvidenskabelige overhovedet er; man faaer altsaa en Modsatning, hvori man kjender begge Led (nemlig: Upersonlig—Personlig), og slutter deraf til en anden Modsatning, om hvis ene Led man videnskabeligt Intet veed.

β) Dernæst staaer i Modsatningen: Upersonlig—Personlig det Upersonlige i et ganske andet Forhold til det Personlige end i den tilsvarende Modsatning det Videnskabelige til det Overvidenskabelige.

γ) Endelig har det sin Bæmsfelijkheid at forstaae, hvorledes man tør gjøre en formeentlig stringent videnskabelig Slutning med Hensyn til noget som helst Overvidenskabeligt.

*) N. Nielsen. Om „Den gode Willie“ 2c. S. 128—129.

vender tilbage i Videnskabslæren. I „Grundideernes Logik“ tages Udgangspunktet i „den rene Viden“; hvorledes er det saa muligt nogensinde at komme ud over Videns Kreds? Ved Viden selv kan det naturligvis ikke skee, da „Viden kun kan bevirke Viden“, aldrig Tro. Men maaskee lader det sig gjøre ved Hjælp af Villien; thi om denne lærer Professor Nielsen, at den, uafhængigt af Viden, sætter sig selv et nyt Udgangspunkt. Dette gaaer imidlertid heller ikke an, da det jo netop hedder, at Tanke aldrig kan forvandles til Villie, og da tilmed Viden og Tro ere **absolut** ueensartede Principer. Ikke destomindre tales der om en Videnstheisme og en Troestheisme*) med tilsvarende Gudserkjendelse, hvori enhver af de to Theismer har sin egen Erkjendelses sphaere. Skjøndt nu disse Sphaerer ere **absolut** ueensartede, skulle dog Charaktermærkerne i den ene „speile“ Charaktermærkerne i den anden. Men hvorledes dette er muligt, eller hvorledes det i Virkeligheden skal gennemføres, derom modtage vi ikke den ringeste Oplysning. Istedetfor en streng Begrebsudvikling møde vi igjen den rene Dogmatisme. Hvad betyder „speile“ i denne Sammenhæng? Det er kun et Billede, men her kommer det netop an paa Begrebet. At „Religionsphilosophien, forsaavidt den er en Videnskab, „naturligvis“ maa høre under Videns Kreds“, forstaaer sig af sig selv; og at den, „forsaavidt den har Religionen til Indhold, maa orientere os i Troens Sphaere“, er ogsaa vist; men hvorledes den kan gjøre begge Dele, hvorledes „Spei-

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 135 flg.

lingen" tager sig ud, hvorledes det samme Begreb genetisk og in concreto bliver til som Vidensbegreb og som Troesbegreb, derom faae vi ikke det Mindste at vide. „At de **absolut** ueensartede Begreber i Grændsen selv maae blive formelt eensartede" er en eflatant Modsigelse, fordi Bestemmelsen „absolut" energisk og ubetinget udelukker endog den blot formelle Parallelisme; men selv afseet herfra, hvilken Betydning kan det have enten for den videnskabelige eller for den religiøse Erkjendelse, naar hos Forfatteren den formelle Eensartethed ikke løber ud paa Andet end „at Princip jo in abstracto altid er Princip, Erkjendelse = Erkjendelse, Begreb = Begreb" ?*) Kan denne formelle Parallelisme berettige til den Antagelse, at Vidensbegreberne „speile" Troesbegreberne; thi „Afspeilingen" skulde jo dog være mere end et Spil med Ord?

Vælger man sit Udgangspunkt i Viden, saa bliver man indenfor Viden; vælger man sit Udgangspunkt i Troen, saa bliver man indenfor Troen. I første Tilfælde vil man snart opdage Videns Utilstrækkelighed og ende i det Dunkle; hvad Vel man da vil gaae, bliver den Enkeltes Sag og beroer paa en fri Beslutning; men er man, netop ved at gaae ud fra Viden, naaet ud i det Dunkle, saa kan man ikke, ved blot at gaae videre ud i Dunkelheden, komme til en ny Art Erkjendelse, naar der da overhovedet skal menes Noget ved Erkjendelse. Bevist for en saadan Erkjendelses Mulighed hviler heelt igjennem paa de mærkeligste Argumenter, hvor det „Absolut-ueensartede" gjør En haabløs i Retning af Forstaaelse. Blandt disse

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie" 2c. S. 136—137.

Argumenter findes der imidlertid et, som i mere end een Henseende kan kaldes „enestaaende“: „Den tilskyndende Modsigelse, at Religionsphilosophien paa de opstillede Vilkaar maa blive en Videnskab, der handler baade om det, der falder udenfor, og det, der falder indenfor Videnskaben, er let at hæve. Vil Nogen paastaae, at der umulig kan gives en Viden om en Troeserkjendelse, naar Troeserkjendelsen efter sin Natur skal falde udenfor Viden, lad ham da begynde med Begyndelsen og paastaae Umuligheden af, at der kan gives en Bevidsthed om Jorden, naar den virkelige Jord efter sin Natur skal falde udenfor Bevidstheden.“ *)

Dette Argument hviler mærkelig nok paa den selvsamme Feilslutning, som Professor Nielsen i sin Philosophiske Propædeutik forekaster Theologerne under Navn af den „Anden Sophisme.“ **) At Jorden falder udenfor Bevidstheden er efter Art og Væsen noget ganske Andet, end at Troeserkjendelsen falder udenfor Viden. Atter her drages der Slutninger fra et Forhold til et andet, som er grundforskjelligt fra det første.

I første Tilfælde nemlig (Jordens Forhold til Bevidstheden) er „udenfor“ lokalt, og Problemet et rationelt Erkjendelsesproblem, bekjendt nok fra Fichtes „Wissenschaftslehre“; i sidste Tilfælde (Troeserkjendelsens Forhold til Viden) er „udenfor“ en reen Væsensbestemmelse, og Problemet et suprarationelt Troesproblem.

*) N. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 137.

**) Philosophisk Propædeutik. S. 79.

I første Tilfælde refererer „udenfor“ sig til Forholdet mellem Sandsning og Tænkning; i sidste Tilfælde til Forholdet mellem Troeserkjendelse og Viden.

I første Tilfælde sigter „udenfor“ til noget ikke Absolut-Ueensartet; i sidste Tilfælde til noget netop Absolut-Ueensartet.

I første Tilfælde — og dette er næsten det Mærkeligste — angiver „udenfor“ et Forhold, som efter sin Natur heelt og holdent falder „indenfor“ Vidensskaben (Bevidsthedens Opfattelse af den virkelige Verld); i sidste Tilfælde angiver „udenfor“ et Forhold, hvis ene Led (Viden) heelt og holdent falder indenfor Vidensskaben, men hvis andet Led (Troen) heelt og holdent falder udenfor den — nemlig i Kraft af det „Absolut-Ueensartede.“

Der var endnu Anledning til at undersøge Professor Nielsens dobbelte Videnskabsbegreb (Videnskab i videre og i snevrere Forstand; jfr. Philosophisk Propædeutik S. 78), men det allerede Udviklede vil, for Videnskabslærens Vedkommende, formeentlig være tilstrækkeligt.

Kun Et staaer nu tilbage, at Professor Nielsen giver os en i systematisk Sammenhæng udviklet Religionsphilosophi, der ikke dogmatisk forsikrer, at en med Vidensstheismen **absolut** ueensartet Troestheisme lader sig gennemføre, men gennemfører den.

III. Ideelæren.

Ideens første og almindeligste Kjendemærke er Totalitet; derfor har ogsaa den philosophiske Idee= lære, i en ganske anden Betydning end nogen anden Deel af Philosophien, Totaliteter at behandle; ja, man kunde i en vis Forstand sige, at den paa ethvert Punkt har den hele Tilværelse til Gjenstand. Det lader sig derfor tænke, at Behandlingen af Problemerne, saalænge de endnu kun undersøges i en enkelt Disciplin af Philosophien, kan indeholde endog væsentlige Feil, uden at disse just saa lige opdages, fordi Synspunktet ifølge Sagens Natur er valgt relativt. I Ideelæren derimod, hvor Synspunktet er omfattende, kunne Feil og Selvmodsigelser vanskelig skjules, og de faae her en, for det hele System gennemgribende, organisk Betydning.

Sin Ideelære har Professor Nielsen udviklet i „Grundideernes Logik“, der, skjøndt den endnu langt fra er afsluttet, dog ifølge Forfatterens egen Meddelelse danner et Hele for sig*).

*) Grundideernes Logik. I. Forord: „Endskjøndt dette Skrift kun er en lille Deel af et større Hele — neppe en Totriedeel af den første Kiendedeel af den hele Logik —, er det dog ikke et Brudstykke, men et Hele for sig. Har den heri angivne Plan og Methode nogen videnskabelig Betydning, da maa Principet for Arbeidet i det Hele tydelig kunne erkjendes af den foreliggende Deel. Men skulde det ved grundig Undersøgelse lade sig godtgjøre, at Plan og Fremgangsmaade i nærværende Skrift enten er uden al Betydning for

„Grundideerne“ bestemmes som de tre: Viden, Magt og Sandhed. „Fordres der nu til en sand Idee-Erkjendelse, at Modsatningen mellem den vidende Subjectivitet og den objective Virkelighed maa udvikles, for at Enheden med sit rige Indhold ret kan erkjendes, saa sees heraf, at en Ideens Logik maa forvandle sig til en Grundideernes Logik. Idet Virkelighedsideen antager paa den ene Side Subjectivitets, paa den anden Side Objectivitets Form, deler den sig i to oprindelige Ideer: Videns Idee for den subjective, Magts Idee for den objective Virkelighed. Først naar Extremerne af Begreb og Eksistens, af Ideebevægelse og Realbevægelse ved denne Ideernes Modsatning ere tilstrækkelig udviklede, faaer de modsatte Ideers concrete Enhed sin fulde Forklaring i Sandhedens Idee. Den i Typen angivne Fordobling vil typisk gjentage sig i enhver Afdeling Endvidere kan den logiske Type siges at reflectere Typen af det hele System saaledes, at naar Videns Idee i sin Kreds giver os Logikens Logik, saa giver Magts Idee i sin Kreds Naturens Logik, og Sandhedens Idee i sin Kreds Aandens Logik. Saa vidt om Anlægget“ *).

Vi anmode derefter Læseren om at henvende sig i

en videre Udvikling af Philosophien i Nutiden eller dog lider af betydelige Grundmangler, da skal Forfatteren idetmindste ikke forsøge at undskylde sig med, at Kritiken har fældet Dom om den enkelte Deel uden at kjende det Hele.“

*) Grundideernes Logik. I. Indledning. S. XXXIII.

Grundideernes Logik II. S. 369, altsaa langt inde i Systemet, midt inde i Læren om Slutningerne; her hedder det: „Gribe vi Ideen som Indhold i Formen, ville de tre Grundbevægelser i den foregaaende Formudvikling give os Ideen i Skikkelse af tre Grundideer: Sandhed, Skønhed og Godhed*). Her overraskes man ved at finde tre nye „Grundideer“, af hvilke kun een fjendes fra Anlægget: Sandhedsideen. Naar nu Skriftet bærer Tittelen: Grundideernes Logik, saa maa det fremfalde Forvirring, naar langt inde i Systemet nye Grundideer paa eengang dukke op, uden at der gjøres Rede for, hvorfra de komme; de tages som umiddelbart givne, indføres i den formelle Analyse af det Almene, det Særskilte og det Enkelte, og opstilles udenvidere, saa at Ingen ahner, om de staae sideordnede med „Anlægets“ Grundideer — i saa Fald fik vi fem Grundideer — eller om de „typisk forekomme“ under enhver af de oprindeligt nævnte Grundideer, eller om de maaskee henhøre under en enkelt af dem.

Men afseet herfra, med hvilken Met kunne nu Viden, Magt og Sandhed opstilles som Tilværelsens tre Grundideer? Hvorfor just disse og ingen andre? Disse Spørgsmaal opfaster enhver tænkende Læser, som tager „Grundideernes Logik“ i Haanden og seer, at den stiller sig den Opgave, at begynde Philosophien. I Indledningen finder man ingen Oplysning, men derimod den Med-

*) Jfr. R. Nielsen. Grundideernes Logik. II. Kbhvn. 1866. S. 383. Anm.

delelse: „Om det her angivne Schema iøvrigt vil føre til sand Systematik eller god Schematisme, maa Udførelsen vise.“ Men i „Udførelsen“ faaer man heller ingen Oplysning. I „Grundideernes Logik“ I. S. 434 opkaster Forfatteren vel det Spørgsmaal: „Hvilke og hvormange Grundideer gives der?“ — og kommer S. 450 til det Resultat, at Grundideerne ere de tre: Mændens Idee, Naturens Idee og Sandhedens Idee; men dette fremkommer som Konsekvens af de foregaaende Udviklinger og kan saaledes ikke gjælde som Beviis; det vilde i ethvert Tilfælde blive en *circulus in probando*, da jo Indledningen opstiller de samme Ideer uden at godtgjøre deres Gyldighed som Grundideer. At Indledningen gjør dette, vil man overbevise sig om ved at vende tilbage til det ovenfor S. 40 Anførte. Fordi nemlig „Virkelighedsideen paa den ene Side antager Subjectivitetens, paa den anden Side Objectivitetens Form“, følger da heraf, at Subjectivitetens side adækvate „Grundidee“ er Videns? Ingenlunde; den har et ligesaa subjektivt, virkeligt, oprindeligt, fortsagt adækvat Udtryk i Villien. Og nu Objectiviteten, med hvilken Ret fremstilles den som Magtens Idee? Endelig indseer man ikke, hvorfor de modsatte Ideers konkrete Enhed skulde „faae sin fulde Forklaring“ netop i Sandhedens Idee. I en Ideelære ere Betegnelserne mere end Betegnelser; de ere typiske og prægnante for den følgende Udvikling; men i „Sandheden“ ligger der Intet, som fører, endfige tvinger, til deri at søge Videns og Magtens konkrete Enhed. Som konkret

Enhed skulde Sandheden være rigere end Viden og rigere end Magten, men selve Kategorien „Sandhed“ lyder, hvor indholdsriig man saa gjør den, paa Noget, som efter sin Charakter er abstrakt, i Sammenligning med Magten. Vel har Philosophen en relativ Berettigelse til at vælge sine Betegnelser, selv om disse ikke ganske svare til den almindelige Sprogbrug, men i saa Fald er han endmere forpligtet til nøie at gjøre Rede for Anvendelsen deraf.

De Gamles Trilogi, det Gode, det Sande og det Skønne, peger umiddelbart hen paa omfattende Sphærer i Virkeligheden og har en saa stor Betydning i Philosophiens historiske Udviklingsgang, at enhver Grundideernes Logik, selv om den ikke tager denne Trilogi som Princip for Inddelingen, ja netop naar den ikke gjør dette, strax i Begyndelsen maa paa det Nøieste gjøre Rede for sit Forhold dertil. At der i Indledningen henvises til Hegels Encyclopædi, hvis Inddelingsprincip kritiseres, og at der i Forbigaaende tales om den videnskabelige Sandhed og Troessandheden, gjør ingenlunde en slig Udvikling overflødig.

Men, afseet fra Sagens historiske Side, fordrer „Grundideernes Logik“ selv en saadan Analyse; thi naar man f. Ex. her (II. S. 376) erfarer, at „Sandhedsideen, Ideen for den væsentlige Objectivitet, selv vilde blive eensidig og usand, dersom den ikke havde Skønhedsideen, Ideen for den phænomenale Objectivitet, til absolut Modfætning“, og naar man tilmed erindrer, at begge Ideer ere Grundideer, saa forudsætter en saadan Udtalelse, om den ellers skal blive forstaaet og over-

hovedet have Betydning, at Forholdet mellem disse Grundideer i Forveien har fundet sin Udvikling.

Idet der ud fra disse Forudsætninger bliver Spørgsmaal om Ideelærens Forhold til Problemet Tro og Viden, tage vi Udgangspunktet i den Hovedtanke, som bestandigt vender tilbage i Professor Nielsens Philosophi, at Ideen som en Enhed behersker og forsoner de Modsatninger, der ere traadte ud i Virkeligheden paa endelig og brudstykkeagtig Maade. Men naar nu Mennesket opfattes som det Afledede i Modsatning til Ideen som det Oprindelige, hvorledes lader det sig da tænke, at Tro og Viden kunne optræde som **absolut** uensartede Principer? For det Første bestemmes Virkeligheden netop ved Endelighed, Udstykning og Relativitet, saa at man allerede af denne Grund maatte opgive at tillægge nogen „menneskelig“ Bestemmelse Prædikatet absolut; men naar Mennesket tilmed sees under Synspunktet af det Afledede, bliver Selvmodsigelsen aldeles evident, fordi der ingen Overgang lader sig paapege fra Ideen til Mennesket eller omvendt. Vel tales der af og til om, at der i Ideen selv finder absolut Modsatning Sted mellem Grundideerne*), og at den absolute

*) Saaledes f. Ex. i Grundideernes Logik. II. S. 376: „At den absolute Modsatning“ (mellem Sandhedsideen og Skønhedsideen) „maa grunde sig paa absolut Enhed, vil i nærværende Sammenhæng endvidere fremlyse deraf, at Skønhedsideen kun er sand ved at være Sandhedsideen modsat.“ For det Første maatte her nu konsekvent staae „absolut modsat;“ men af den Omstændighed, at disse to Ideer ere modsatte, følger deraf, at de ere absolut modsatte? Her

Modfætning ret maa bringes til Bevidsthed, for at den absolute Eenhed kan blive desto sandere, men hvad nytter det bestandigt at bruge dette skjærende, ethvert Forhold opløsende Udtryk „absolut“, naar der dog ikke bringes Andet ud deraf, end hvad der ligesaa let kunde fremkomme uden dette Udtryk? Aldrig har endnu nogen Philosoph villet arbeide sig tildøde paa at vælte den Sisyphus-Steen: i en absolut Eenhed at ville forene absolut Modsatte, en Opgave, der — naar man ret gjør sig den levende — kun har sit Sideskifte i Cirkelens Kvadratur. I og for sig kunde man gjerne betragte denne mærkelige Anvendelse af det Absolute som en Egenhed i Professor Nielsens Sprogbrug; men naar det udtrykkelig bliver fremhævet som Kategori, som Noget, hvorpaa der lægges det stærkeste Eftertryk og hvoraf der drages Konsekventer i Philosophiens vigtigste Spørgsmaal, saa maa Kritiken fra alle Sider søge at paavise det Selvmodsigende deri.

Naar en saa mærkelig Være som Troens og Videns absolute Ueensartethed fremstilles, tilmed af en saa begavet Mand som Professor Nielsen, saa indstiller det Spørgsmaal sig ganske af sig selv, hvorledes vel hans Begrundelse lyder. I Skriftet: Om „Den gode Willie“ 2c. findes S. 35, under Overskriften: „At Adskillelsen af Tro og Viden ikke kan halvere den menneskelige Bevidsthed“, følgende Forklaring: „Bevidstheden halveres

opnaaes ikke det Mindste ved at gjøre Modfætningen absolut; det Selvsamme vilde være opnaaet ved at gjøre den — hvad den er — relativ.

ved relativt eensartede, men ikke ved absolut ueensartede Factorer. Naar en Bevidsthed halveres i Tænken, faaer den en halv Tanke istedenfor en heel; det, der mangler, er Tanke; halveres den i Billie, faaer den en halv Billie istedenfor en heel; det, der mangler, er Billie. Derimod kan man ikke i strengere Forstand sige, at en Bevidsthed halveres af Tænken og Villen saaledes, at Tankens Halvdeel bliver Billie, Billiens Halvdeel Tanke; thi Tanke kan kun i høist uegentlig Mening forvandles til Billie, og Billie til Tanke*). Staaer det da fast, at Troen paa ingen Maade kan forvandles til Biden eller Biden til Tro, saa staaer det ogsaa fast, at Troen ligesaa umulig kan halveres ved Biden som Biden ved Tro."

Men mod denne Forklaring gjøre vi for det Første gjældende, at Ingen paaستاer eller fornuftigviis kan paaستاe, at Tankens Halvdeel skulde være Billie eller omvendt; at indføre en saa udvortes Betragtningssmaade i Aandsvirkksomheden vilde jo ligesrem være Galssab. Derimod har man gjort gjældende og vil fremdeles gjøre gjældende, at Tanke aldrig forekommer i Bevidstheden uden Billie eller omvendt. Professor Nielsen gaaer ud fra Tanke og Billie som absolut ueensartede og seer derfor i Billiens Nærværelse i Tankevirkksomheden en Halvering af Bevidstheden og af Personligheden. Vi gaae tvertimod ud fra Personlighedens Eenhed som et Givet og slutte deraf, at Tanke og Billie maae være relativt eensartede, og at den ene af disse Virksomheder aldrig kan forekomme i Bevidstheden uden den anden.

*) Men hvorledes kunne **absolut** ueensartede Principer, selv „i høist uegentlig Mening“, forvandles til hinanden?

Anvende vi dette paa Tro og Viden, og antage vi for et Dieblif, at de, som absolut ueensartede Principer, kunne forefindes i den ene og samme Bevidsthed, saa maa Bevidstheden heelt og udeelt være gennemtrængt af Troen, være væsentligt bestemt som Tro, og ligeledes heelt og udeelt være gennemtrængt af Viden. Vælg vi nu en Bevidsthed, som er gennemtrængt af det i sig absolute og ubetingede Vidensprincip, hvor bliver saa Troen af? Er der endog blot Glimt af Tro, hvorledes er da Overgangen mulig fra Viden til Tro, hvorledes er Overgangen mulig mellem to **absolut-ueensartede** Principer? Den er simpelthen umulig. Maaskee vil Professor Nielsen svare: Ganske vist, der er ingen Overgang, og jeg vil heller ingen Overgang have. Men hvorledes kan han saa tale om en Videnstheisme, der affspeiler Troestheismen og omvendt? Hvorledes kan han fremdeles sige, at „gennem Mysteriet gaaer Veien fra Tro til Viden, fra Viden til Tro“?

Om Professor Nielsens ovenfor anførte Begrundelse gjælder det fremdeles, at den beviser Formeget. Den kan nemlig ikke indskrænkes til kun at gjælde Villie og Tanke, forsaavidt der herved sigtes til Mod sætningen mellem Tro og Viden, men gjælder med samme Ret Villie og Tanke indenfor det Rationelle, ja lader sig overhovedet udstrække til alle de menneskelige Evner: Følelse, Indbildningskraft, Abstraktion, Hukommelse, Dømmekraft o. s. v., saa at vi kunne faae ligesaa mange absolut ueensartede Principer i Bevidstheden, som der er Evner. Ex. gr.: „Bevidstheden halveres ved relativt eensartede, men ikke ved absolut ueensartede Factorer.

Naar en Bevidsthed halveres i Følelse, faaer den en halv Følelse istedenfor en heel; det, der mangler, er Følelse; halveres den i Dømmekraft, faaer den en halv Dømmekraft istedenfor en heel; det, der mangler, er Dømmekraft. Derimod kan man ikke i strengere Forstand sige, at en Bevidsthed halveres af Følelse og Dømmekraft saaledes, at Følelsens Halvdeel bliver Dømmekraft, Dømmekraftens Halvdeel Følelse; thi Følelse kan kun i høist uegentlig Menning forvandles til Dømmekraft, og Dømmekraft til Følelse." Qui nimium probat nihil probat.

Der er af Biskop Martensen gjort den Indsigelse mod „Grundideernes Logik“, at dens Gudsbegreb „er et blot logisk=physisk, der forholder sig i dogmatisk Nægtelse til det ethiske Gudsbegreb, der er den eneste utvetydige Theisme“; og at Forfatteren, naar han udgiver „Grundideernes Logik“ for „et Forsøg til en udpræget Theisme“, „maa have taget Theisme i en heelt anden Betydning end det i Almindelighed tages“.*) Hertil svarer Professor Nielsen: „Enten tør Gudsiden slet ikke optages i en Ideernes Logik, eller, hvis Ideen tør optages i en Logik, da maa Gudsbegrebet udvikles logisk. En Udvikling af det logiske Gudsbegreb er saa langt fra at beroe paa nogen Fornægtelse af det ethiske, at den tvertimod indeholder alle for det ethiske Gudsbegreb nødvendige Momenter. Vel er Logik ikke Ethik, og de logiske Begreber ikke ethiske; men derfor maa Ethiken ligesuldt have sin Logik, og de ethiske Begreber

*) H. Martensen. Om Tro og Viden. Kbhvn. 1867. S. 33.

reflectere sig i den logiske Idee. Den Viden, jeg vil indføre, er, det paastaaer Biskoppen, „i Virkeligheden Pantheisme“; hvorfor? Fordi Logik skal være Ethik: en ret interessant Confusion.“ *)

Derfor Biskop Martensen havde hentet sin Argumentation fra Dogmatiken, vilde den ikke være kommen paa Tale i disse Undersøgelser; vi maatte nemlig da i Forveien have analyseret de eiendommelige Forudsætninger, hvorpaa Dogmatik i det Hele hviler, for derefter at bestemme Argumentationens Charakter, hvilket ganske falder udenfor vor Undersøgelses Plan; men Biskop Martensens Argumentation er netop paa dette Punkt af reent philosophisk Natur og holdes reent philosophisk, saa at man altsaa her slet ikke har med en Dogmatiker at gøre. **)

Efterat Biskop Martensen har henviist til den ontologiske Subjektivitet, som er udviklet i „Grundideernes Logik“, gjør han opmærksom paa, at denne ontologiske Subjektivitet ikke kan danne Grundlaget for Theismens Gud. Hans Argumentation lyder saaledes: „Men hvor priisværdigt nu end dette er, saa opstaaer dog det Spørgsmaal, om han (Profesor Nielsen) ogsaa tilfulde har benyttet sit psykologiske Udgangspunct, eller som vi ogsaa kunne udtrykke det, om Subjectivitetsproblemet

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 118.

**) Vi bemærke her, at vi ikke kunne slutte os til den af Biskop Martensen i Skriftet „Om Tro og Viden“ givne Udvikling af Theologiens Forhold til de rationelle Videnskaber.

af ham er stillet i dets hele Omfang og Dybde. Thi at spørge om den overempiriske (transcendentale) Grund til vor psykologiske Bevidsthed er at spørge ikke blot om Grunden til vor theoretiske, men ogsaa til vor practiske Erkjendelse, efterdi vi ikke kunne tænke, allermindst videnskabeligt, uden at ville, og der ikke kunne være to forskjellige, endelige to absolut ueensartede guddommelige Principer, af hvilke det ene begrunder vor theoretiske, det andet vor practiske Erkjendelse; det er at spørge om Grunden ikke blot til vor Viden, men til vor Samvittighed; ikke blot til vor theoretiske og speculative Visshed, eller vor Visshed om at Verdenslovene ere samstemmende med vor egen Fornufts Love og derfor af os objectivt kunne erkjendes, men ogsaa til vor practiske Visshed, eller vor Visshed om, at den objective Verden er modtagelig for vor Villies Indvirkninger, og at vore fornuftige Formaaelsbegreber deri kunne realiseres; eller hvad der er det Samme, vor Visshed om Samstemningen mellem Sædelighedsloven i vort Indre og den objective Verdensorden, hvorved da Begreberne Visshed, Overbeviisning, Tro ville komme under særlig Forhandling. Men tages Subjectivitetsproblemet saaledes i sin Heelhed, tages den psykologiske Bevidsthed i uopløselig Eenhed af Tænken og Villen, Viden og Samvittighed, da opstaaer atter det store Spørgsmaal, om den psykologiske Bevidsthed er mulig under Forudsætning af et abstract og upersonligt Princip, selv om dette kaldes et Subjectivitetsprincip, eller om

der ikke her maa forudsættes et Princip, der ikke blot er logisk, men ethisk, d. v. s. et virkeligt Personlighedsprincip*)." .

Saaledes lyder den af al Dogmatik uafhængige Indvending. Det er den rene Philosophies to Hovedproblemer, som her indføres; det er det Grundlag, hvorpaa Kants og Fichtes Philosophi hviler; Fichte begyndte jo endog sin praktiske Videnskabslære med det Spørgsmaal, hvorledes vi komme til at tilskrive os en Virksomhed i en Sandseverden udenfor os. Det er Spørgsmaal, som paatrænge sig ikke blot den videnskabelige Philosoph, men ethvert tænkende Menneske; og naar vi have arbeidet os gennem en Tænkers System og anvendt Tid og Kræfter paa en uendelig, ofte temmelig formalistisk Detail, saa er det dog i sidste Instants om disse Spørgsmaal, vi ønske Oplysning; det er dem, der ligge os paa Hjerte. Paa en Besvarelse af disse Spørgsmaal har „Grundideernes Logik“ ikke givet noget bestemt, afgjørende og utvetydigt Svar. I Første Deel af „Grundideernes Logik“ træder vistnok Objectiveringsproblemet stærkt frem, medens Forfatteren under Udviklingen kritiserer de tidligere Løsninger af dette Problem; men i Anden Deel, hvor man kunde vente en mere sammentrængt og energisk Besvarelse fra Forfatterens eget Standpunkt, forlades den tidligere fulgte Plan, og Undersøgelserne antage saa kæmpemæssige Dimensioner, at selv den meest opmærksomme Læser har

*) H. Martensen. Om Tro og Viden. S. 37.

Banffelighed ved at følge med; Hovedproblemet bliver her seet, saa at sige, gennem en Spredelindse, der i den Grad forstørrer (og forstyrer), at Omridsene tabe sig i Taager. Dette blot med Hensyn til Sagens formelle Side; angaaende Realiteten henvises til det Følgende.

Om det andet Hovedspørgsmaal, som er den praktiske Philosophies Grundproblem (vor Visshed om, at den objektive Verden er modtagelig for vor Villies Indvirkninger), finde vi slet ingen Oplysning i „Grundideernes Logik“. Vel tør vi ikke sværge paa, at der aldeles ikke lod sig paavise en eller anden Sætning, som kunde tydes i den Retning; men, hvad det her kommer an paa, Spørgsmaalet er intetsteds blevet Gjenstand for en gennemgaaende Undersøgelse og forekommer navnlig ikke i Systemets Udgangspunkt; man sige nemlig ikke, at det vil komme frem under „Sandhedens“ eller maaſtee allerede under „Magtens“ Idee. Det kan slet ikke komme frem paa et senere Stadium — uden ved et Spring — naar det ikke er med i Begyndelsen. Af Intet kommer Intet, og af en Viden, der er absolut ueensartet med Villie, kan Villien aldrig deduceres; men er dette Tilfældet, hvorledes kan saa „Grundideernes Logik“ ville afgive Grundlaget for en Villiesethik og udgive sig for et Forsøg til en udpræget Theisme? Et er det at forvekle Logik og Ethik, d. v. s. forlange, at Villien skal udvikles paa samme Maade i en Logik som i en Ethik; et ganske Andet er det at fordre Villiens Logik udviklet i en Grundideernes Logik, naar denne tilmed udtrykkelig sætter sig selv som Grundlag

for en Villiesethik. At det netop er dette, som Biskop Martensen har fordret, kan Enhver see ved at gjennemlæse de ovenfor S. 49—51 citerede Linier.

Hvad det førstnævnte Hovedproblem (det Theoretiske) angaaer, begynder „Grundideernes Logik“ med en Kritik af Hegels Udgangspunkt „den rene Væren“ og sætter istedetfor denne „den rene Viden“. Hvad er nu herved egentlig vundet? Hegels „rene Væren“ er Dogmatisme, siges der; men er den „rene Viden“ Andet? Vi sætte, at en Skeptiker melder sig — og en saadan melder sig altid — og gjør følgende Indvending: Ved at begynde Philosophiens System med „den rene Viden“ er man vel gaaet bagved Hegel, men hvad berettiger overhovedet til at begynde paa denne Maade? Beviis først, at Viden er, ja endnu mere, beviis, at Viden kan være! — hvad vil saa „Grundideernes Logik“ svare? Vi nære ingen Trivsel om, at Professor Nielsen veed at svare; men Et er „Grundideernes Logik“, et Andet er Professor Nielsen. At vi ikke opstille flige Indvendinger som tilfældige Paastande, der udendvidere kunne afvises, men at de ere begrundede i Sagens Natur, i Videns eget Problem, vil, foruden af den Omstændighed, at Spørgsmaalet gjør sig gjældende hos Enhver, der begynder at bruge sin Forstand, ogsaa kunne sees af den Omhyggelighed, hvormed Kant gjør Spørgsmaalet om Videns Mulighed til Gjenstand for Undersøgelse i Indledningen til „Kritik der reinen Vernunft“: „Wie ist Metaphysik als Naturanlage möglich? Wie ist Metaphysik als Wissenschaft möglich? Wie ist das Vermögen zu Denken selbst möglich? Dogmatism ist also

das dogmatische Verfahren der reinen Vernunft, ohne vorangehende Kritik des eigenen Vermögens."

Det er i det Hele mærkeligt, at „Grundideernes Logik“, som lægger an paa at begynde den hele Philosophi forfra, ikke saaledes optager Skepticismen som Moment i sig, at den atter og atter opfaster Tvivl om Muligheden af sit hele Standpunkts Ugyldighed, og gjendriver disse Tvivl. At igjen dette ikke er en tilfældig Bemærkning, men en Hovedindvending, vil indsees deraf, at Philosophien, til Forskjel fra de andre Videnskaber, ikke blot reflekterer, men reflekterer over sin egen Reflexion. Den kan derfor ikke nøies med, at Tænkeren blot udvikler Skepsis under den Form, som falder sammen med almindelig Selvkritik, og som forbliver en privat Sag mellem Autor og ham selv, men den fordrer udtrykkelig, at Tænkeren holder Dom over sit eget System, at han lader Tvivlen om dets mulige Ugyldighed og Gjendrivelsen af disse Tvivl blive til for vore Dine *).

*) Det er den her anførte Mangel paa Skepsis, som ofte forleder Professor Nielsen til at slaae over i den meest afgjorte Dogmatisme. Vi anføre et Par Exempler, der, om det ønskes, yderligere kunne suppleres.

1) I Indledningen til „Grundideernes Logik“ I. Side XXVII hedder det: „Det er den videnskabelige Kritik ligesaa umuligt at anerkjende Evangeliet om den Opstandne, som det er Videnskaben umuligt at anerkjende Mythen om Herkules. Hvad kan da hindre Videnskaben i at erklære Evangeliet om den Opstandne for en Mythe? Den religiøse Ethik's Overlegenhed over den rationelle!“

Hvoraf følger det udendvidere, at den religiøse Ethik er

Vor næste Indvending gjælder den Maade, hvorpaa „Grundideernes Logik“ behandler den theoretiske Phi-

den rationelle overlegen? Man kan jo ligesaavel antage det Modsatte, uden derfor at opgive Videnskaben. Strauß, Feuerbach o. s. v. øine her aldeles ingen Hindring: „Hvad kan bevæge Videnskaben til at erklære Evangeliet om den Opstandne for en Mythe? Den rationelle Ethiks Overlegenhed over den religiøse!“

2) Philosophisk Propædæntik. S. 77: „At sætte Troen øverst og dog beholde Videnskaben, er muligt; at sætte Videnskaben øverst og dog bevare Troen, er umuligt.“

Hvorfor?

3) Grundideernes Logik. I. S. 53: „Afstræffet ved Dogmatikens mislykkede Forsøg med Testimoniet, kunde man næsten føle sig fristet til med eet Slag at gjøre Ende paa alle Quaflerier med Subjectiviteten og dens Viden ved at opstille og fastholde den Forudsætning, at den absolute Aand er i sin Alvidenhed ligesaa ophøiet over al menneskelig Tænkning som over al menneskelig Sandsning.“

Her kan den Troende svare: Fra mit Standpunkt seer jeg heri intet saa Forfærdeligt; min Forudsætnings Uglidighed gjendrives jo ikke derved, at den henstilles under Synspunktet af det, „man næsten kunde føle sig fristet til at gjøre“. — Jeg gjør det udenvidere.

Fremdeles: „Men, ikke at tale om det Uvidenskabelige i at antage en guddommelig Viden, der skal falde saa ganske udenfor vor menneskelige, at vi om en saadan, strengt taget, ingen Viden kunne have“ . . .

Saa maa jeg i al Bæstedenhed henregne mig til de Uvidenskabelige, høre vi Kant sige; den Tanke, at vi om den guddommelige Viden, strengt taget, ingen Viden kunne have, har jeg hidtil holdt for videnskabeligt udviklet i „Critik der reinen Vernunft“; at den dogmatiske henstilles

losophi adskilt fra den praktiske. Selv om den theoretiske Viden var udviklet med ti Gange saa stor Ge-

som uvidenskabelig beviser jo Intet. Den maa gjen-
drives med Grunde.

Fremdeles: ... „saa lægger jo den opstillede Forudsætning et saa svælgende Dnb, ikke blot imellem den menneskelige og den guddommelige Viden, men imellem den menneskelige Viden og Sandheden, at det paa flige Vilkaar maa blive Videnskaben umuligt at danne sig et sandt Begreb om, hvad Sandhed er.“

Men, Herre min Gud, saa maa Videnskaben finde sig i at opgive „at danne sig et sandt Begreb om, hvad Sandhed er“. α) Den Omstændighed, at Videnskaben maa opgive at naae Sandheden, naar den guddommelige Viden ganske falder udenfor den menneskelige, er da ikke noget Beviis for, at den guddommelige Viden ikke ganske falder udenfor den menneskelige. β) Man kan jo negte, at der overhovedet gives nogen guddommelig Viden, medens man samtidigt dermed hævder Muligheden af at naae den videnskabelige Sandhed.

Fremdeles: „Kan man nu paa dette Standpunkt ikke vide, hvad Sandhed er, saa kan man jo heller ikke vide, hvad der hører til en sand Viden.“

Saa, saa faaer man virkelig undvære det!

Fremdeles: „Men en Subjectivitet, der saaledes faaer det Sande udenfor sig og i den Grad farer vild fra al Viden af Sandheden, at den tilsidst ikke veed, hvad sand Viden er, farer vild i sig selv, og kan som en i sig vildfarende Subjectivitet umulig unddrage sig den Selvomdfigelse, hvoraaf al anden Selvomdfigelse udspringer.“

Men hvoraaf følger det udenvidere, at den Subjectivitet, der antager vor fuldstændige Ikke-Viden om den guddommelige Viden, derfor skulde „faae det Sande udenfor sig og i den Grad fare vild fra al Viden af Sandheden, at den tilsidst

nialitet som Tilfældet er, saa vilde „Grundideernes Logik“ dog aldrig kunne danne Udgangspunktet for en ny Æra i Philosophien, fordi den behandler den theoretiske Viden uafhængig af den praktiske; det var netop den Feil, som Kant og Fichte begik, saa at de i denne Henseende staae for os som et Exempel — ikke til Efterlignelse — men til Advarsel. Hvormegen Genialitet vi end ellers kunne møde i „Grundideernes Logik“, hvor skarp og træffende en Kritik den ogsaa giver af Kant, Fichte, Schelling og Hegel, hvor stærkt den end accentuerer Virkeligheden — den ligger dog i Rækken af de philosophiske Forsøg, hvis Eensidighed betegnes derved, at de udvikle det theoretiske Problem uafhængigt af det praktiske. Hvorledes det System, der næste Gang vil gjøre Epoche i Philosophiens Historie, kommer til at see ud i det Enkelte, derom er det naturligviis umuligt at danne sig nogen Forestilling; kun Saameget er

ikke veed, hvad sand Viden er“? Kant kunde svare: Jeg lader mig ikke skræmme af en „busjemandsagtig“ Dogmatisme — skjøndt Kant i sin Philosophi rigtignok aldrig karakteriserer ved Hjælp af slige Bestemmelser; ønsker man at vide, hvad han vilde svare, da lader det saaledes:

„Was nun die **Gewißheit** betrifft, so habe ich mir selbst das Urtheil gesprochen: daß es in dieser Art von Betrachtungen auf keine Weise erlaubt sey, zu **meinen** und daß alles, was darin einer Hypothese nur ähnlich sieht, verbotene Waare sey, die auch nicht vor den geringsten Preiß feil stehen darf, sondern, so bald sie entdeckt wird, beschlagen werden muß.“ Kritik der reinen Vernunft. Riga. 1781. Vorrede. S. 9.

vist, det vil ikke fra Begyndelsen af adskille den theoretiske Philosophi fra den praktiske.

At den theoretiske Philosophies Grundproblem (Spørgsmaalet om Verdenslovenes Overensstemmelse med vor egen Fornufts Love, eller med andre Ord, Spørgsmaalet om Muligheden og Gyldigheden af en objektiv Erkjendelse) i „Grundideernes Logik“ ogsaa virkelig er udviklet uden Hensyn til Villien, sees allerede af Kategoriskalaen: den umiddelbare, den reflekterende og den begribende Subjectivitet, som angive theoretiske Stadier indenfor den rene Videns. For at see, hvorledes dette forholder sig, gaae vi tilbage til Begyndelsen af „Grundideernes Logik“ og undersøge Systemet i dets Tilblivelse, i dets første Spire, idet vi dog tilføie, at den foreliggende Opgave ikke tillader os at udføre denne Undersøgelse i dens hele Omfang. Vi ville her kun søge at paavise det formeentlig Uholdbare i selve Udgangspunktet.

I Mod sætning til Hegel, som søger Philosophiens Begyndelsesbegreb i den rene Væren, vil Professor Nielsen begynde med den rene Videns. Gjennem en Kritik af „den rene Væren“ paaviser Forfatteren, at den som „den yderste Abstraction af alt Værende“, som den, der indeholder Alt og dog Intet, vel kunde kaldes Begyndelsesbegreb, men at denne Begyndelse dog er eensidig, fordi den hviler paa en eensidig Abstraction. „Som den yderste Abstraction af alt Værende maa jo den rene Væren forudsætte Abstractionen, nemlig den Abstraction, hvorved den selv fremkommer; men at forudsætte Abstractionen er at forudsætte Tænkningen: den

rene Væren forudsætter den rene Tænken. Saa lidt som Begyndelsen kan skee med en Tænken uden Væren, ligesaa lidt kan den skee med en Væren uden Tænken; men, naar Begyndelsen selv forudsætter Enhed af Tænken og Væren, saa begyndes her jo ikke med den rene Væren, men med den rene Viden." *)

Ved Begyndelsen af et philosophisk System gjælder det at være opmærksom paa hvert Ord og hver Tankevending, fordi Begyndelsen skal indeholde Anlægget til Alt det, som i det Følgende vil fremkomme. Har man først indrømmet Begyndelsen, saa kan man spare sig alle Indvendinger i det Følgende. Hvad er her altsaa skeet i denne Begyndelse?

For det Første tager Forfatteren sit Udgangspunkt historisk, forsaavidt han strax indfører den faktisk foreliggende Begyndelse i det Hegelske System, „den rene Væren“; dernæst tager han sit Udgangspunkt psykologisk, hvad han ogsaa ligesom er nødsaget til. Men med hvilken Ret kan Forfatteren nu paa eengang begynde at tale ontologisk? S. 4 hedder det nemlig: „her spørges ikke om min og din ufuldkomne Viden, men om Videns evige Væsen.“ Hertil har han aabenbart ingen Ret. Naar det nemlig hedder, at „den rene Væren forudsætter den Abstraction, hvorved den selv fremkommer“, saa er denne Væren kun psykologisk tænkt, og saaledes Gæt med Værens Begreb; thi det hedder jo udtrykkeligt, at den „fremkommer“ ved Abstractionen; fremdeles er Abstractionen selv psykologisk, og den rene Tænken

*) Grundideernes Logik. I. S. 2—3.

psychologisk. Den Sætning: „den rene Væren forudsætter den rene Tænken“ har altsaa følgende Betydning og Værdi: Naar vi i vor psykologiske Bevidsthed forefinde et saadant Begreb som „den rene Væren“, saa forudsætter dette, at der i Forveien maa være foretaget en psykologisk Abstraktion, altsaa en Tænken i den psykologiske Bevidsthed. Altsaa: den rene Væren er et Begreb, og vi vide endnu aldeles Intet, hverken om en ontologisk Væren eller om en ontologisk Tænken.

Det hedder derefter, at „Begyndelsen ligesaa lidt kan skee med en Tænken uden Væren som med en Væren uden Tænken“. Vi maae her indrømme Forfatteren Følgende: „Begyndelsen kan ikke skee med en Tænken uden Væren“, naar det forstaaes saaledes, at den psykologiske Tænken maa, for at eksistere, have et Indhold, som efter sit Væsen er Begreb; den rene Væren er altsaa Begreb. Ligeledes indrømme vi, at „Væren ikke kan være uden Tænken“, naar det forstaaes saaledes, at Begrebet Væren, som Begreb i en psykologisk Bevidsthed, ikke kan eksistere uden denne psykologiske Bevidsthed, uden at tænkes af denne Bevidsthed. Fremdeles indrømme vi Forfatteren Ret til at indføre den rene Viden som Benævnelse paa Enheden af denne Tænken og denne Væren, idet her bestandig kun er Tale om den psykologiske Viden, opfattet i dens yderste Abstraktion.

Hos Hegel, siger Forfatteren, finder der en dobbelt Mytifikation Sted: For det Første er den rene Væren hos Hegel „ikke en objectiv, væsentlig og virkelig Væren,

men en abstrakt subjectiv, en reen Tankeværen". Dernæst „nedsætter han den tænkende Subjectivitet til en ørkesløs Tilskuer ved, hvorledes den objective Væren formaaer at tænke sig selv" o. s. v. Fra sit eget Standpunkt gjør nu Forfatteren (S. 4) gjældende, at „Philosophien maa blive sig tydelig bevidst, hvad det vil sige, at den udtrykkelig begynder, ikke med den rene Væren, men med den rene Viden. Ved at sætte Begyndelsen i Viden, er Tænkningens subjective og Værens objective Væsen ligelig hævdet."

Her er den første Tvetydighed og den første Subreption. Hvorledes komme vi udenvidere til at tale om „Værens objective Væsen"; i det Foregaaende var der kun Tale om Væren som Begreb, thi det var jo (S. 3) den rene Væren, som fremkom gjennem Abstraktionen. Ved at tale om „Værens objective Væsen" gjøres her et Forsøg paa at komme udenfor Bevidstheden; men hertil mangler der enhver Berettigelse; vi maae altsaa blive, hvor vi ere, indenfor den psykologiske Bevidsthed.

Det hedder fremdeles (S. 4): „Idet Begyndelsen udgaaer fra Viden, udgaaer den fra en tænkende og vidende Subjectivitet, og har i Subjectiviteten sin ideelle Selvstændighed ligeover for den objective Væren, paa hvis Bestemmelse den væsentlig gaaer ud*)."

*) Den anførte Sætning indeholder en Sprogfeil, som vi, skjøndt det er en Bagatel, dog maae anføre, fordi vi have Brug for Sætningen. Som den staaer i „Grundideernes

For det Første indfører Forfatteren her udendvidere Kategorien „Subjectivitet“ uden at give nogensomhelst Forklaring af, hvad han derved forstaaer. Men dette er meget uheldigt, naar Opgaven netop er at paavise den hele Philosophies Begyndelse, hvor hver Begrebsbestemmelse, ja selv hver Sprog vending er prægnant og afgjørende for alt det Følgende. Efter almindelig philosophisk Sprogbrug kunde der paa dette Stadium end ikke være Tale om Subjectivitet. Vi have den rene Væren, den rene Tænken og den rene Viden — eller Intet. Af disse maatte alt det Følgende udledes; skulde der altsaa tales om „Subjectivitet“, maatte den for det Første være deduceret, for det Andet være begrebsmæssigt begrænset. Som den her indføres, er den hverken det Ene eller det Andet. Forfatteren indfører udendvidere Subjectiviteten, om hvilken Enhver veed, at den kan bethyde det Allerforskjelligste. Men hvilken Betydning Forfatteren nu ogsaa lægger i Kategorien, saa har han, ifølge det Foregaaende, ingen Ret til at lade den gaae ud over det Psychologiske.

See vi derefter paa den anførte Sætning i dens Heelhed, saa lykkes det heller ikke her at komme udenfor den psychologiske Tænken; thi hvor objektiv man end gjør „den objective Væren“, overfor hvilken Viden skal hævede sin

Logik“ er det Begyndelsen, der „i Subjectiviteten har sin ideelle Selvstændighed ligeover for den objektive Væren.“ Meningen er naturligtvis, at det er Viden, der i Subjectiviteten har o. s. v. Vel er Viden ogsaa Begyndelsen, men den tilføjede Bestemmelse er her ikke karakteristisk for Viden qua Begyndelse, men for Viden qua Viden.

ideelle Selvstændighed, saa er og bliver den en objektiv Væren indenfor Viden. I det Hele er Udtrykket „objektiv Væren“ paa dette Sted tvetydigt; falder den indenfor Viden, saa maatte det udtrykkeligt være bemærket; falder den udenfor Viden, saa er her et Spring i Udviklingen, netop paa det afgjørende Punkt. At det er det sidste Alternativ, som er tilstede, sees af de følgende Ord: „den reale Væren er væsentlig hævdet“; thi den reale Væren kan ikke betyde Andet end den objektive Virkelighed i Mod sætning til den subjektive Tænken i Bevidstheden. Forfatteren vil maaskee svare, at han i de samme Linier begrundet sin Sætning, naar han siger, „at medens det ingenlunde ved sig selv er indlysende, at Væren overalt maa forudsætte Viden, er det derimod ved sig selv indlysende, at Viden overalt maa forudsætte Væren.“ Men i denne Begrundelses første Sætning er der deels en Feil, deels kommer Forfatteren i Modsigelse med sig selv. Man kan nemlig vel sige, at det Værende, d. v. s. de enkelte tilværende Ting, ikke overalt maa forudsætte Viden, nemlig psykologisk Viden, thi om Andet er her ikke Tale; derimod lader det sig ikke sige om Væren; thi Væren eksisterer kun i og ved en Abstraktion, og forudsætter, efter Forfatterens egne Ord (S. 3), denne Abstraktion; forudsætter altsaa Tænken, og forudsætter Viden, Enheden af Tænken og Væren. Hvad angaaer Begrundelsens anden Deel, at „Viden overalt maa forudsætte Væren“, da er dette ganske rigtigt, men i denne Sammenhæng en Tautologi. Nemlig: Hvorfra har Viden, i Forfatterens Fremstilling, faaet den rene Væren? Ved en Abstraktion fra det Væ-

rende (S. 3). Altsaa: Hvorfor maa Viden forudsætte Væren? Fordi den maa forudsætte det, den maa forudsætte.

Med Alt dette er 1) Forfatteren ikke kommen ud over den psykologiske Viden. 2) Ved „ganske uskyldigt“ at begynde med Hegels „rene Væren“ og i den Anledning „omtale“ det Værende, kommer dette som „af sig selv“ ind med i Forhandlingerne; men vi savne den Deduktion, som viser Overgangen mellem det Værende og Viden; thi i Philosophiens Begyndelse bliver et Udtryk som „Abstractionen“ kun en Betegnelse. 3) Den „objective“ og den „reale Væren“ indføres ved en Subreption.

Forfatteren vil nu begrunde „den rene Videns“ Fortrinlighed fremfor „den rene Væren“ gennem to Argumentationer; den rene Viden skal være for det Første sandt Begyndelsesbegreb, for det Andet Bevægelsesbegreb, medens „den rene Væren“ ikke kunde gjøre Fordring paa nogen af Delene. Vi ville nu forsøge at bevise, at „den rene Viden“ hverken er et sandt Begyndelsesbegreb eller det hele Begyndelsesbegreb.

1) „Den rene Viden“ er ikke et sandt Begyndelsesbegreb. „At Viden som Begyndelsesbegreb forudsætter Alt og indeholder Intet, er da ogsaa let at paavise. I Viden maa nemlig Alt, hvad der paa nogen Maade skal blive Gjenstand for philosophisk Behandling, nødvendigviis opgaae. Gaves der nu en Art Værende, der ganske faldt udenfor Viden, da maatte dette Værende jo ogsaa falde udenfor Philosophien.“ Er dette et Beviis? Lad os antage, at der gaves et Værende, som faldt udenfor Philosophien, hvad beviser saa det? Ikke det Allermindste. Lad os antage, at der gaves et Væ-

rende, som ganske faldt udenfor Viden, hvad beviser saa det? Ikke det Allermindste. Men Sagen er den, at Forfatteren her laver sig til at gaae over fra den psykologiske til den ontologiske Viden, uden at Overgangen i mindste Maade motiveres eller retfærdiggjøres. I Sætningen: „I Viden maa nemlig Alt, hvad der paa nogen Maade skal blive Gjenstand for philosophisk Behandling, nødvendigviis opgaae“ — er der, deels ifølge den foregaaende Udvikling (S. 2—3), deels ifølge Sætningen selv, ikke Tale om Andet end om den psykologiske Viden; og Sætningen siger ikke Andet, end at den endelige, psykologiske Viden maa, naar den filosofierer over Noget, vide, hvad den filosofierer over, og at den ikke kan filosofere over det, om hvilket den Intet veed. I den næste Sætning skeer Springet ganske udfyldigt og uformærkt, gennem den forbigaaende Parenthes: „thi her spørges ikke om min og din ufuldkomne Viden, men om Videns evige Væsen.“ Jo her spørges netop om min og din ufuldkomne Viden, og her har fra Begyndelsen af slet ikke været spurgt om Andet. Hvorledes skulde ogsaa den Viden, som et Par Linier forveien karakteriseres, bestemmes og begrændses ved det, „der paa nogen Maade skal blive Gjenstand for philosophisk Behandling“, lige paa eengang blive ontologisk? I den ontologiske Viden kunde jo Meget opgaae, som slet ikke paa nogen Maade kunde blive Gjenstand for philosophisk Behandling i den psykologiske Viden. Er denne Subreption først tilstede, saa gaaer det med Begyndelsen, med den objective, reale Væren, med Andetheden og med Magten ganske som af sig selv.

Men Systemet hviler i sin Begyndelse paa Feilslutninger og Subreptioner. Udviklingen naaer ikke længere tilbage end til den psykologiske Viden og er forsaavidt ingen sand Begyndelse.

2) „Den rene Viden“ er heller ikke det hele Begyndelsesbegreb. Havde Hegel ved at begynde med den rene Væren deels ikke gennemført Abstraktionen, deels ført den i eensidig Retning, saa gjælder det Samme om „Grundideernes Logik“, naar den begynder med den rene Viden. For det Første nemlig fører den kun Hegels Abstraktion et Stykke videre; for det Andet overseer den, at Villien er ligesaa oprindelig som Viden. Skjøndt „Grundideernes Logik“ har udviklet den rene Viden uden Hensyn til Villien, er Villien mærkeligt nok alligevel med, eller, om man vil, naturligviis med. Er det sandt, at Villien maa være med i al Tænkning som nødvendig og integrerende Faktor, saa maa den ogsaa være med i Professor Nielsens Tænkning, enten han nu ikke kan see det eller ikke vil indrømme det. I Begyndelsen af „Grundideernes Logik“ bestemmes den rene Videns Fortrinlighed fremfor den rene Væren hos Hegel derved, at den bestaaer sin Prøve som Bevægelsesbegreb. Det var en Illusion, naar Hegel, ved at gaae ud alene fra det Almeenlogiske, antog, at den rene Væren kunde bevæge sig selv og udvikle sig selv til det almene Væsen, den almene Substant's o. s. v. *) „Væren for sig kan ikke være Bevægelsesbegreb; den rene Væren kan, naar der abstraheres

*) Jfr. Grundideernes Logik. I. S. 36.

fra den abstraherende Tænkning, umulig bevæge sig selv. Bevægelsen er, ifølge Hegel, en Overgang fra Væren til Intet, og fra Intet til Væren; en saadan Overgang er imidlertid kun en Værensbevægelse, forsaavidt det er en Tankebevægelse; men en ved Tanken bestemt Værensbevægelse er jo udtrykkelig en Vidensbevægelse" „Det Sande heri er, at Viden i det Uendelige forudsætter sig selv, bevæger sig fra sig selv gennem alt Andet til sig selv, saa at dens hele Udvikling væsentlig er en Selvudvikling. At Viden — ikke min eller din ufuldkomne Viden, men Viden i sin Oprindelighed — forudsætter sig selv og begynder med sig selv, vil da med andre Ord sige, at den har sit Princip i sig selv, at dens Væsen er Selvhed" *).

Men hvorledes foregaaer en Vidensbevægelse? Nabenbart ved det i Viden indeholdte Villiesmoment. At Viden forudsætter sig selv, at den bevæger sig fra sig selv gennem alt Andet tilbage til sig selv, hviler i sin sidste Grund paa det i Viden indeholdte logiske Villieselement. Der er i Forudsætningen Noget, som tvinger Tænkningen hen til Konsekventsen, men der er i Forudsætningens Indhold i og for sig (d. v. s. naar det ikke er bestemt som Forudsætning) Intet, der tvinger Tænkningen hen til Konsekvensens Indhold; tager man Forudsætningens Indhold blot som Indhold (uden at bestemme det som Forudsætning), saa bliver Tanken staaende derved som ved et Givet, og rører sig ikke af Stedet. Naar derimod Indholdet be-

*) Jfr. Grundideernes Logik. I. S. 5.

temmes til at være Forudsætning, saa følger Konsekvensen med Nødvendighed. Idet altsaa Nødvendigheden forudsætter en Bestemmen, forudsætter den en Villiesakt; og da al Tænken efter sit inderste Væsen foregaaer gjennem en uafbrudt Række af Forudsætninger og Konsekventer, saa finder her bestandig et Berelsforhold Sted mellem Tænkning og Villie. At dette ikke foregaaer paa endelig, udstykket Maade, naar der tales om det ontologiske Forhold, forstaaer sig af sig selv; en gennemført Dialektik af Videns Mulighed og Videns Virkelighed vil vise, at Viden og Villie paa ethvert Punkt forudsætte hinanden. Uden Villie staaer Viden stille og opløser sig selv, fordi den, ligesom den rene Væren, mangler enhver Grund til Bevægelse.

At vi i Ideelæren finde Viden clauda altero pede kan iøvrigt ikke forundre, naar vi erindre den skarpe Grændse, der i Videnskabslæren blev draget mellem personlige og upersonlige Sandheder*). Det er den samme Gensidighed, som her kommer igjen under en anden Form. Afsondret fra Villien vil den rene Viden aldrig kunne give noget Grundlag for en Villiesethik, fordi den ikke kan give en Villiens Logik. Det Citat af Schleiermachers Dialektik, som Biskop Martensen anfører i sit Skrift: Om Tro og Viden, samler som i en Hovedsum alle disse Indvendinger og gjælder ikke blot Kant og Fichte, men ogsaa og i fuldeste Maal Forfatteren af „Grundideernes Logik“: „Wir bedürfen eben so wohl eines transscendentalen Grundes für unsere Ge-

*) See ovenfor S. 21.

wisheit im Wollen als für die im Wissen, und beide können nicht verschieden seyn." *)

Skjøndt disse Undersøgelser ikke have til Formaal at analysere „Grundideernes Logik“, men kun forsaavidt berøre den, som den staaer i Forbindelse med Problemet Tro og Viden, skulde vi dog, for at undgaae enhver Misforstaaelse, fremstille vore Indvendinger skarpt og tydeligt, forsaavidt de forekomme i disse Undersøgelser:

- 1) „Grundideernes Logik“ angiver thætist, at Viden, Magt og Sandhed ere Grundideerne, men
 - a) den beviser ikke, at de ere det;
 - b) den beviser ikke, at Grundideerne ere disse tre og ingen andre;
 - c) den indfører paa et senere Stadium: det Gode, det Sande og det Skjønne som Grundideer, uden at gjøre Rede for, hverken hvorfra de komme, eller hvad de betyde, eller hvorledes de forholde sig til de oprindelig angivne Grundideer.
- 2) „Grundideernes Logik“ sætter sig som Formaal, principielt at paavise Philosophiens Begyndelse; den begynder med den rene Viden, altsaa med Videns Virkelighed, men paaviser ikke Videns Mulighed.
- 3) „Grundideernes Logik“ sætter sig som Formaal, principielt at paavise Philosophiens Begyndelse; men Begyndelsen, den rene Viden,

*) H. Martensen. Om Tro og Viden. S. 38. Anm.

er a) ingen sand Begyndelse, fordi det, der udgives for ontologisk Viden, kun er psykologisk Viden; og b) ingen heel Begyndelse, fordi den rene Viden uden Billie er ligesaa afmægtig som den rene Væren.

- 4) „Grundideernes Logik“ seer i den ontologiske Subjektivitet Grundlaget for et Personlighedsprincip, der nærmere bestemmes som Billiesprincip; hvorledes kunne nu Billiens og Personlighedens Begreber udledes af den rene Viden?

Der er i Professor Nielsens Philosophi to Hovedbestræbelser, som begge maa strande paa det Absolut-Ueensartede.

A. Den ene Bestræbelse gaaer ud paa at lade Idee-læren afgive Grundlaget for en tilsvarende Religionsphilosophi. At denne Bestræbelse er tilstede, derfor have vi Forfatterens Ord: „Ihvorvel en Grundideernes Logik ikke i noget Parti kan falde umiddelbart sammen med Religionsphilosophien, saa er det dog aldeles nødvendigt, at den, medmindre den da skulde kunne hjælpe sig med et atheistisk Princip, maa udvikle saavel Guds ideens som Verdens ideens logiske Form, maa logisk bestemme Forholdet mellem disse Ideer og saaledes afgive Grundlaget for en tilsvarende Religionsphilosophie.“*)

En saadan Bestræbelse kan altid have sin Berettigelse som Forsøg; tilmed maa Religionsphilosophien

*) R. Nielsen. Om „Den gode Billie“ 2c. S. 116.

have sine Forudsætninger, hvis den ikke skal falde ned fra Etkerne. Et ganske andet Spørgsmaal er det derimod, hvorvidt en rationel Ideelære kan afgive Forudsætninger for en paa Troen bygget Religionsphilosophi, og dernæst, hvorvidt in casu „Grundideernes Logik“ kan gjøre det. At den ikke kan det vil allerede sees af det Udkast, der gjøres i Skriftet: Om „Den gode Villie“ 2c. S. 138: „Der skal nu paavises en alsidig articuleret Bærelbestemmelse imellem de ueensartede*) Begreber; det skeer saaledes, at Vidensbegreberne tjene som intellektuelt Underlag, Troesbegreberne derimod træde i Forgrunden og udvikles systematist. Af Bærelforholdet mellem Begreberne fra de to Sphærer fremlyser saa Bærelforholdet imellem den videnskabelige og den religiøse Theisme, den Theisme, hvis Gudsbegreb kan udvikles med logist Nødvendighed i en Grundideernes Logik, og den Theisme, hvis aabenbarede Gud er Gjenstand for Tro.“

Det vilde nu have været saare heldigt, hvis man havde faaet lidt Oplysning om, hvorledes denne Anvisning lader sig udføre; thi fordi det hedder, „der skal nu paavises; det skeer saaledes; heraf fremlyser saa“, følger jo ikke, at der paavises, skeer eller fremlyser det Allermindste. Der opkastes strax efter (S. 138) det Spørgsmaal, hvorledes det er muligt, at der kan tilveiebringes Overensstemmelse imellem de absolut

*) Det er ret mærkeligt, at der netop paa dette Sted staaer ueensartede istedetfor absolut ueensartede.

ueensartede Begreber, men man venter forgjæves Besvarelsen, thi de Ord (S. 140): „nei, Modsigelserne (i Troesbegreberne) forklares, i Conseqvens af Principet, udtrykkeligt deraf, at de manglende Mellembestemmelser ligge skjulte i det absolute Mystorium“, — indeholde ikke Glimt af Forklaring.

At nu det ovenfor givne Udkast til en Religionsphilosophi, med Vidensbegreberne som intellektuelt Underlag, ikke lader sig realisere, er indlysende af de Forbringer, der stilles; thi der skal paavises, ikke blot en artikuleret, men en **alsidig** artikuleret Bærelbestemmelse mellem de **absolut** ueensartede Begreber; og der skal fremdeles paavises et, med logisk Nødvendighed udviklet, videnskabeligt Gudsbegreb. Umuligheden heraf er indlysende; thi Et af To: Enten maa „Grundideernes Logik“ tage Ordet Gud i en anden Betydning end den, hvori Religionen tager det (i Forbindelse med en Række positive Troesdogmer), og da er det kun en Subreption at tale om et videnskabeligt Gudsbegreb, der i dette Tilfælde ikke er Andet end den gamle, velbekjendte Omskrivning af Ideen; eller ogsaa maa „Grundideernes Logik“ tage Ordet i den strengt religiøse Betydning, (og dette er aabenbart Meningen), men hvilken Opgave den end stiller sig, og hvad Navn den end giver sine Afspeilinger af Gudsbegrebet, om „logiske Afspeilinger“ eller „rationelle Ækvivalenter“ — Et slipper den ikke for: de positiv-religiøse Bestemmelser i Gudsbegrebet. Naar nu „Grundideernes Logik“ tager sit Udgangspunkt i den rene Viden, hvor findes der da i dette

Begreb en indre Drift, som paa nogen Maade med logisk Nødvendighed kan føre til Bestemmelser som Inspiration, Inkarnation o. s. v., med samme Nødvendighed altsaa, hvormed vi føres til Begreber som f. Ex. Forudsætning og Konsekvens, Grund og Følge, Væsen og Efin? Umuligheden er indlysende ved sig selv. Hvorledes skulde den rene Videnskab paa noget som helst Punkt af sin Udvikling overhovedet kunne falde paa slige Begreber eller endog blot paa en Afspejling af dem? Svaret er overmaade simpelt: Det er den gamle Historie, som gjentager sig blot under en ny Form, at Videnskabstheismen laaner slige Begreber fra Troestheismen og behandler dem saalænge, indtil den omsider paastaar selv at have udviklet dem med logisk Nødvendighed. Naar blot een eneste Troesbestemmelse, hvortil den rationelle Videnskab med logisk Nødvendighed kan udvikle det rationelle Ækvivalent, og vi indrømme hele Resten!

Man kan stille sig paa det Standpunkt, at man reentud negter Gyldigheden af det Positiv-Religiøse; det er et Standpunkt, man kan forstaae. Man kan fremdeles lade Spørgsmaalet staae hen under et non-liquet; det er idetmindste ærligt. Men Et er der, man ikke kan, og det er at gaae ud fra den rene Videnskab og derefter med logisk Nødvendighed udvikle om det saa kun er Afspejlinger af et theistisk Gudsbegreb i en „Grundideernes Logik“, naar det vel at mærke skal være Alvor med Theismen. Men maaskee vil der blive svaret, at den rationelle Theisme ikke selv naaer eller kan naa til Bestemmelser som Inspiration og Inkarnation,

men at den som i en Afspeiling modtager dem fra Troestheismen til rationel Bearbejdelse. I saa Fald maa den da opgive den logiske Nødvendighed.

B. Herved komme vi til den anden Hovedbestræbelse, at lade Troestheismen afgive Grundlaget for Vidensheismen. At denne Bestræbelse er tilstede, derfor have vi Forfatterens Ord: „Det ligger i Sagens Natur, at Charaktermærkerne i Vidensheismen maae speile Charaktermærkerne i Troestheismen som Nødvendighedsbestemmelser Frihedsbestemmelser, som Vidensbegreber Troesbegreber. Under denne Forudsætning vil man forstaae: hvorledes en christelig Verdensbetragtning vil, ikke umiddelbart, men middelbart, kunne faae Indflydelse paa Philosophien som autonomist Videnskab; hvorledes Henblik til Troestheismen kan være veiledende ved en streng videnskabelig Udvikling af Vidensheismen; hvorledes den i Grundideernes Logik „udprægede“ Theisme kan — uden i noget Punkt at overskride Grændsen for det Logisk-Physiske — være bestemt ved og bestemmende for en tilsvarende Religionsphilosophie.“*)

Hvorledes nu dette skal forstaaes, kan sees af de Kategorier, som i den Anledning sættes i Bevægelse: „Til Troesbegrebet Skabelse svarer f. Ex. et Vidensbegreb Skabelse, hiint udviklet af Nødvendigheden, dette af Friheden; til Troesbegrebet Gudmenneske svarer Vidensbegrebet Gudmenneske o. s. v.“**) Man kan her

*) K. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 136.

**) Smstds. S. 137.

fortsætte: Til Troesbegreberne Forløsning, Forsoning, Opstandelse og Himmelfart svare Vidensbegreberne Forløsning, Forsoning, Opstandelse og Himmelfart; thi med disse Bestemmelser staaer og falder Gudmenneskets Begreb. Hvorledes seer nu en videnskabelig Himmelfart ud, — navnlig naar den er udviklet med logisk Nødvendighed? Det vilde være et frugtbart Thema for Anbringelsen af de Godtkjøbs-Vittigheder, som saa ofte gavmildt kastes ud til et Publikum, der hverken forstaaer sig paa Sagen eller bekymrer sig om Grunde, men alene i Forventningen om flige Herligheder som forslugne Haifisk følger i Philosophiens Rjølband.

Naar Udgangspunktet er taget i Troestheismen, forholder det sig naturligviis anderledes med Begreber som Gudmenneske, Forløsning, Forsoning o. s. v., fordi de her udenvidere ere forudsatte og givne. Vanskeligheden kommer nu fra den modsatte Side, idet nemlig Troestheismen skal være veiledende ved en streng videnskabelig Undersøgelse af Vidensheismen. Hvorledes er dette muligt? Ved en Afspeiling svares der; men hvormegen kategorisk Baluta er der i en Afspeiling, og hvorledes skal man stille sig, for at formaae Troesbestemmelserne til at lade sig afspeile? Thi hvorledes man end stiller sig s. Ex. overfor Troesbestemmelsen Gudmenneske, saa vender den altid en Side til, som ikke vil lade sig afspeile. Det gaaer her som med Manden, der forundrede sig over, at man aldrig kunde faae Maanen at see paa Brangen, fordi den altid vendte den samme Side mod Jorden, men som dog var af den Mening, at naar man med et Speil blot kom „langt nok ud“, saa gik det.

Og dog har Forfatteren et saadant Speil; det er Meningerne's Speil. „Meningen“, siger Forfatteren, „er et særligt psykologisk Medium, hvori de „to absolut ueensartede Principer“ kunne mødes og skilles og paa en Maade træde i Underhandling med hinanden Mening er det rette Navn, den kategoriske Betegnelse for det søgte Medium. Den vældige Mod sætning mellem Oldtidens og Nutidens Anskuelse af Himmel og Jord, ... vil, ikke forsvinde, men lade sig udligne ved fortsatte Forhandlinger paa Meningsens neutrale Grund.“*)

For det Første: Hvad vil neutral Grund sige? Det vil sige en Grund, hvor der ikke gives „Grunde“; thi, siger Forfatteren, Viden hører til Videnskaben og er ikke neutralt Gebet, og Troeserkjendelsen udelukker Videnskaben, og frembyder altsaa heller ikke noget Neutralt. En saadan Grund er en mærkelig Grund, allersomhelst naar den er Grund for Forhandlinger.

Dernæst: Er den nu virkelig ogsaa neutral? Forfatteren siger, at vi kunne bevare „Fædrenes“ Tro og forkaste deres Mening. Men saa er Grunden jo ikke neutral; thi efter almindelig Menneskeforstand ere Forkastelse og Neutralitet hinanden udelukkende Begreber.

Fremdeles: I Meningen kunne Tro og Viden mødes og skilles og paa en Maade træde i Underhandling med hinanden. Men hvorledes kan den strengt videnskabelige Viden indlade sig med Meninger og gennem

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 62.

dem som Mæglere (Media) korrespondere med Troen? Hvorledes kan Viden, uden at opgive sin Charakter af Viden (som den, der konsekvent hæver sine Forudsætninger), gaae ind paa neutral Grund, hvor der kun maa menes?

Ydermere: Hvorledes foregaaer en Forhandling mellem Meninger, ja mellem Tro, Viden og Meninger? Hvorledes foregaaer en Forhandling paa neutral Grund, naar den neutrale Grund ikke er et Territorium, et Stykke Jord, der i Egenkab af Jord ikke kommer Forhandlingen ved, men naar Neutraliteten selv deltager i Forhandlingerne og dog er en Væsenbestemmelse, der udelukker Differentserne? Vel bruges der Udtrykket „Forhandlinger paa Meningers neutrale Grund“, et Udtryk, som leder Forestillingen hen paa Meningen som et ideelt Territorium, i Grunden et videnskabeligt Genf, hvor der holdes Fredskongres mellem Tro og Viden. Men denne Forestillings Realitet udelukkes igjen ved selve Fremstillingen, ifølge hvilken Meningerne jo selv deltage i Kongressen. Men hvorum Alting er, naar nu Forfatteren udtrykkeligt siger, at „den vældige Modfætning“ vel ikke vil forsvinde, men lade sig udligne ved fortsatte Forhandlinger paa Meningers neutrale Grund, saa see vi ikke rettere, end at Biskop Martensen træffende og aldeles adækvat har betegnet Resultatet af de Forhandlinger, Forfatteren indleder mellem Tro og Viden, som et **Konfordat**. Hvorledes det iøvrigt vil gaae paa denne Fredskongres, er saare let at indsee: Saasnart Videnskritiken arriverer,

vil den, som en anden videnskabelig Garibaldi, udenvidere smide Meningerne ud, og dermed er Freden „sluttet“.

End ydermere: Dersom „For skjellen mellem Tro og Mening kun kan klares i en Troeskritik, ligesom For skjellen mellem Viden og Menen*) kun kan klares i en Videnskritik“, hvorledes kunne da Tro og Viden mødes paa Meningerne's neutrale Grund, da jo Videnskritiken og Troeskritiken ere absolut ueensartede?

Til sidst: Hvad berettiger Forfatteren til at indføre Mening i en Betydning i Viden, i en anden Betydning i Troen? Vel hedder det, at „Fædrenes“ Mening forkastes, men der tales tillige om en Udligning paa Meningen's neutrale Grund, altsaa er Forkastelsen dog kun relativ. Og naar det fremdeles efter hvert afgjørende Spørgsmaal hedder: „Ja, derom er der forskjellige Meninger“ — hvorledes gaaer det saa igjen an at forkaste Fædrenes Mening, da disse jo kunne sige: „Vor Mening er ligesaa god som Jer' Mening“? Jo, svares der, det gaaer an, thi paa Culturbevidsthedens nuværende Trin kunne vi umulig opfatte Fortællingen om Paradiset i samme Mening som Fædrene. Men dette „umulig“ er her dogmatisk, eftersom Forholdet mellem Tro og Mening kun kan klares i en Troeskritik, men Troeskritiken blæser ad Kulturbevidstheden, og dog skal Troen mødes netop med

*) Her synes at spores en svagt antydet Tendens til at skjelne mellem Mening og Menen, saa at maaskee Mening skulde anerkjendes, Menen forkastes; det kan dog vel aldrig være Meningen?

Viden paa Menings neutral Grund, altsaa dog forhandle med Kulturbevidstheden, hvilket den alligevel ikke kan, da Troeskritik og Videnskritik ere absolut ueensartede.

Dg saa til allersidst: Hvorledes kunne Meningerne indføres som kategorisk Betegnelse i Videnskaben uden netop og alene for at blive forkastede? Thi i Videnskaben indføres de, dels fordi deres Anvendelse paa Fortolkningen af Kjendsgjerningerne i den hellige Historie dog vel er en videnskabelig Anvendelse; dels og fornemmelig, fordi i denne Sammenhæng den filosofherende Bevidsthed og Meningerne falde sammen. Dersom vi nu udenvidere henstillede en saadan Paastand, vilde det simpelthen være en Uhøflighed mod Forfatteren, en af de plumpe Grovheder, der, naar de anvendes i Videnskaben, tilsidst som en Bøxel vende tilbage til Udstederen. Men ligesom vi i disse Undersøgelser egentlig kun forholde os betragtende og lade Forfatterens egne Udsagn kæmpe mod hinanden, saa at de paa en Maade blive Vidner i Sagen: Nielsen contra Nielsen, saaledes ville vi ogsaa i nærværende Tilfælde lade Forfatterens egne Ord tale for sig selv. Vi citere derfor to Steder i Skriftet: Om „Den gode Willie“ 2c. Først et Udsagn, som vi allerede eengang have citeret, men som vi anføre igjen ifølge den gamle Sætning: *opposita juxta se posita magis illucescunt*. Altsaa:

S. 62: Spørge vi til Slutning, om her i en **Bevidsthed**, der skal kjende og erkjende baade **Troens** og **Videns Princip**, da ikke er et særligt psykologisk **Medium**, hvori de „to absolut ueens-

artede Principer" kunne mødes og skilles og paa en Maade træde i Underhandling med hinanden, svare vi: Jo! her er ganske rigtigt et saadant Medium. Men hvad skulle vi vel kalde dette Medium? **Viden** kunne vi da **ikke** kalde det; thi Viden hører til Videnskaben og er ikke neutralt Gebet. Tro kunne vi heller ikke kalde det, thi Troeserkjendelsen udelukker Videnskaben, og frembyder altsaa heller ikke noget Neutralt. Vi maae da kalde det **Mening**. **Mening** er det rette **Navn**, den **kategoriske Betegnelse** for det søgte Medium.

Hermed sammenholdes S. 136: **Den filosofierende Bevidsthed** er, hvad der da forstaaer sig af sig selv, det **subjective Medium**, hvori de **ueensartede Begreber** mødes.

I den første Udtalelse er Meningen det søgte Medium; i den anden Udtalelse er den filosofierende Bevidsthed det søgte Medium. Mon saa ikke, idetmindste i dette Tilfælde, den filosofierende Bevidsthed falder sammen med Meningen? Men ikke engang i denne Selvmodsigelse er der Konsekvens; thi inden i denne Selvmodsigelse opdage vi en ny Selvmodsigelse, saa at den første Selvmodsigelse ikke engang faaer Lov at blive i Charakteren af Selvmodsigelse, men modfiger sig selv qua Selvmodsigelse. Thi medens det i den anden Udtalelse hedder, at den **philosopherende Bevidsthed** er Mediet, saa hedder det i den første Udtalelse, at **Viden** kunne vi da **ikke** kalde Mediet.

Endelig erindre vi, at det i Skriftet: Om „Den gode Villie“ 2c. S. 33 hedder: „Som negativ Midte

forener **Mysteriet** derimod de adskilte **Extremer** og viser sig som Regionernes Gjennemgangsmedium: gennem **Mysteriet** gaaer **Veien** fra **Tro** til **Viden**, fra **Viden** til **Tro**. Idet den Troende og den Vidende begge paa een Gang rette deres Blik mod **Mysteriet**, **udlignes Striden**, og **Extremerne enes**."

Altsaa: Først er **Meningen** „det rette Navn, den kategoriske Betegnelse for" Mediet.

Derefter er den **philosopherende Bevidsthed**, „hvad der da forstaaer sig af sig selv", Mediet.

Endelig er **Mysteriet** Regionernes Gjennemgangsmedium.

Til Udligningen af Differentserne mellem **Tro** og **Viden** behøves der altsaa den eiendommelige Forudsætning, at **Meningen** = den **philosopherende Bevidsthed** = **Mysteriet**.

Idet vi imidlertid støtte os til Forfatterens egne Ord, at „Videnskabens Opgave netop er at vide det Ueensartede som ueensartet" *), og idet vi denne Gang, følgende Forfatterens Eksempel, lade Troeskritiken afspeile Videnskritiken og Videnskritiken igjen afspeile Troeskritiken, dog saaledes, at vi indføre Videnskritiken som Grundlag for Troeskritiken, og idet vi tilføie, at vi ikke blot gjøre det denne Gang, men at vi altid og under alle Omstændigheder ville gjøre det: saa gaae vi videre i Texten.

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie" 2c. S. 137.

Det hedder i et „oplysende“ Exempel, at „hvad der i første Mosebog fortælles om Paradiset, om Livets Træ, Kundskabens Træ o. s. v., ganske vist er fortalt i den Mening, at det Altsammen hører under det udvortes Virkelige, at Livets Træ og Kundskabens Træ ligesaavist have haft deres Rødder i Havens sandfælske materielle Jordbund, som enten Viintræet eller Figen-træet.“ Ja, ganske vist var det deres Mening, men det var ogsaa deres Tro. Men saa bliver her jo ingen Forskjel mellem Tro og Mening, og det var dog en saadan, Troeskritiken lovede. Jo der gjør, thi Troen kunde jo holde sig til Fortællingens indre Virkelighed. Men den kunde da ogsaa holde sig til den ydre; thi herom, siger Forfatteren, er der forskellige Meninger. „Men saa er det jo kun en Mythe? Ja, derom kan der igjen være forskellige Meninger“. Med denne Fart paa Udligningernes Skraaplan vilde vi være om en Hals, dersom ikke Forfatteren standsede Farten ved at nedramme to afgjørende Sætninger. Den første Sætning lyder saaledes: „Dersom der nu ingen væsentlig Forskjel var mellem Tro og Mening, saa vilde en Forsoning af Religion og Cultur ganske vist være umulig.“*) Man spørger uvilkaarligt: Hvorfor? — men faaer intet Svar. Ligesom Forfatteren har forelsket sig i Biskop Martensens Dogmatik, saaledes have vi igjen forelsket os i Forfatterens Dogmatisme. Som vi mødte den i den første Sæt-

*) N. Nielsen. Om „Den gode Billie“ 2c. S. 63.

ning, saaledes møde vi den igjen i den anden Sætning: „Men er her en Forffjel, en principiel Forffjel, saa er Forsoningen mulig“. Beviset for Dogmatismens Tilstedeværelse ligger deri, at Forfatteren hverken godtgjør, at der er nogen principiel Forffjel, eller at Forsoningen under denne Forudsætning er mulig. Nemlig:

1) „At her virkelig er en principiel Forffjel mellem Tro og Mening, skal kjendes derpaa, at vi kunne bevare Fædrenes Tro og forkaste deres Mening.“ Det vilde nu være meget godt, naar man blot kunde stole paa, at Fædrene rykkede ud med Meningen; men fordi det hedder, at det ganske vist er Meningen i første Mosebog, og ganske vist er Meningen hos vore lutherst-orthodore Fædre, saa følger da ingenlunde deraf, at det ganske vist er Meningen; og da vi tilmed ere paa Meningernes neutrale Grund, saa kan man jo med samme Ret sige, at det ganske vist slet ikke var Meningen. Men da vi saaledes paa ingen optænkkelig Maade kunne faae Bished om, hvad Meningen nu virkelig var, saa kunne vi heller ikke forkaste den; men kunne vi ikke forkaste den, saa kunne vi heller ikke paavise nogen principiel Forffjel mellem Tro og Mening. Quod erat demonstrandum.

2) Men selv om vi kunde paavise denne principielle Forffjel, hvorfor følger saa deraf, at Forsoningen mellem Religion og Kultur er mulig? Derom oplyses der ikke det Allermindste. At henstille en saadan Sætning uden Beviis, er Dogmatisme. Quod erat demonstrandum.

Idet nu Forfatteren, som sagt, udtrykkeligt*) henfører de nyligt omtalte Exempler paa Forskjellen mellem Tro og Mening under Troeskritiken, saa maae vi — skjøndt i en anden Mening — tiltræde Forfatterens Anstuelſe, at „Troeskritiken som Kritik ikke er opbyggelig.“**) Ved imidlertid at svinge mellem Skriftet: Om „Den gode Villie“ 2c. og „Grundideernes Logik“ II. S. 194—201 kommer Tanken som et philosophisk Kompensationspendul til at regulere sig selv. Med andre Ord: Hvad Forfatteren indfører og hævder i det førstnævnte Skrift, gjendriver og forkaster han i det sidste. Den mulige Indvending, at vi paa det ene Sted have en Troeskritik, paa det andet en Videnskritik, betyder Intet, da der aldeles ikke er beviist, at Meningerne kunne have nogen anden Betydning i den ene Slags Kritik end i den anden. Omkvædet: „Ja, derom er der forskjellige Meninger“, lyder paa det Samme og betyder det Samme, enten vi tale om Tro eller Viden. Hvorledes skulde ogsaa Meningerne, det Løseste af alt det Løse, pludselig faae Betydning, fordi der tales om Troesbestemmelser? Altsaa: I „Grundideernes Logik“ II. S. 195 siges der, at det er Culturstadiet, de subjective Reflexioners Stadium, der egentlig er at opfatte som Meningerne Stadium, hvor vi faae en Hærskare af politiske, æsthetiske og religiøse Meninger. Det første Stadium er det individuelle (S. 196): „Hvert Individ, selv en Skoledreng, har jo

*) R. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 63.

**) Smstds. S. 62.

paa dette Trin en uforgribelig Mening". Paa det næste Stadium stiger Meningen til Paastand: „Idet den Menende bliver paastaaelig, seer det unegtelig ud, som om han vilde paatrænge Andre sin tilfældige Subjectivitet; men dette er nu ikke Meningen. Meningen er, at den Paastaaelige ivrer for Sagen, er den Eneste, der seer Sagen, som den virkelig er. Den Paastaaelige mener kun, at hans Mening ubetinget bør være Alles Mening, og det af den simple Grund, at det er den eneste rigtige Mening." Idet nu de mange ulige Meninger „geraade" i Strid med hinanden, er det „Opgaven at finde den for Alle gjældende Mening, den almindelige Mening, nærmere bestemt den offentlige Mening, *Opinionen*". Herefter karakteriserer Forfatteren Kampene for *Opinionen* i Politisk, Kunst og Religion og opstiller enkelte Kriterier for de politiske, æsthetiske og religiøse Meningskampe. Kun den sidste interesserer os her; om de theologiske Meningsudtalelser yttres Forfatteren sig (S. 201) saa grumme haardt: „Slige Paastande ere forkastelige, ja foragtelige, naar der strides for en Sandhed". Men naar nu Forfatteren selv indfører Meningerne i Forhandlingen mellem Tro og Biden, og naar han, hvor han taler om sig selv, i et ganske anderledes mildt og forsonligt Sprog tilføjer,*) at han, „ved deres Anvendelse paa Fortolkningen af Kjendsgjerningerne i den hellige Historie, har øinet en Udsigt til, at de gamle Stridigheder om den hellige Skrifts Troværdighed, maatte, vistnok ikke ende, men dog indtræde i en ny

*) R. Nielsen. Om „Den gode Willie" 2c. S. 64.

Phase" — hvad er saa dette? Der var nok dem, som vilde bruge ligesaa skarpe Udtryk om Forfatteren, som han selv nyligt brugte; vi indskrænke os til følgende Forespørgsel: Naar det i „Grundideernes Logik“ II. S. 197 hedder: „Det Charakteristiske er, at hvormeget her end tales om Principer og Principspørgsmaal, saa kommer det dog aldrig, og kan, i Meningerne, Paastandene, Forsikkringernes, de assertoriske Dømmes skarpt afgrændsede Sphære, aldrig komme til nogen egentlig Principernes Undersøgelse“ — hvorledes forholder det sig saa i Skriftet: Om „Den gode Villie“ 2c. S. 62—64? Er der da ikke Tale om Princip og Principspørgsmaal? Eller skulle maaskee Meninger, Paastande og Forsikkringer nok gjælde i Troeskritiken, men ikke i Videnskritiken?

Bed saaledes at see Meningen indført i Videnskaben, indført, saa at sige, som Mægler mellem Himmel og Jord, bliver man tilmode som den, der befinder sig paa et Observatorium, netop som der gjøres en stor Opdagelse, vi ville antage Opdagelsen af en nova stella, thi Meningen er en nova stella i Forfatterens System; den har de ægte Kriterier: den kommer pludselig tilsyne, forbauser Samtiden og forsvinder igjen, efterladende de Lærde i mangehaande Tvivl om Phænomenets Betydning og i Forventning om, naar der igjen skulde vise sig Noget. Ingen kan derfor fortænke os i, at vi have taget de nøiagtigst mulige Observationer og derved sikket os en paalidelig Ephemeride for paakommende Tilfælde.

Smidlertid ere vi dog under al denne Menings-
 Forskjellighed enige med Forfatteren i to Ting. For
 det Første indrømme vi ham, „at det, naar virkelige
 Analyser foretages, maa paa Meningerne Omraade
 komme til mangfoldige Conflicter“. For det Andet
 see vi heller ikke rettere, end „at de gamle Stridigheder
 om den hellige Skrifts Troværdighed, ved Meningerne
 Anvendelse paa Fortolkningen af Kjendsgjerningerne i
 den hellige Historie, maatte, vistnok ikke ende, men dog
 indtræde i en ny Phase“, — idet vi dog nærmere
 bestemme denne Phase som sidste Avarter.

Men i eet Punkt ere vi komplet uenige med For-
 fatteren. Thi om Noget, i Anledning af Forfatterens
 Udviſling af Meningerne, spurgte os: Men er dette
 Videnskab? Er dette Kritik? Er dette Begrundelse?
 Er dette Philosophi? — da maatte vi, tvungne ved
 Grundenes Magt, svare: Nei Kjære, derom er der kun
 een Mening.

Skulde Læseren muligen, i Anledning af den vidt-
 løstige Exkursion om Meningen have glemmt, hvor vi
 vare, saa ville vi komme hans Huskommelse tilhjælp:
 Talen var om at sætte Troestheismen som Grundlag
 for Vidensheismen, i hvilken Anledning vi fremhævede,
 at dette ikke lod sig gjøre, fordi Troesbestemmelserne slet
 ikke vilde lade sig afspeile. Vi skulde i den Anledning
 endnu kun tilføie, at Troestheismen paa sin Viis er
 ligesaa nøieregnende som den rationelle Videnskab og
 ikke taaler, at dens positive Dogmer omsættes i Videns
 fortyndede Medium og saa endda kaldes theistiske.

Hvorledes og hvorvidt endelig de i Troesbegreberne

selv indeholdte Modsigelser kunne overvindes, det bliver
 den Troendes Sag; den rationelle Viden kan i saa
 Henseende spare sig alle Forklaringer; den kan aldrig,
 med noget for Videnskaben væsentligt Udbytte, affpeile
 Troesbegreberne, og hvad Troestheismen angaaer, da
 betaffer den sig for Videnstheismens „gode Villie“. Men
 vil man endelig forsøge sig paa en Forklaring af de i Troes-
 begreberne selv indeholdte Modsigelser, saa maa man
 levere Noget, der har virkelig Betydning, Noget, som
 er klart og tydeligt, og ikke istedetfor en saadan Efter-
 viisning — som her er det Eneste, noget Menneske
 bryder sig om — give en Forklaring som denne:
 „At Troesbegreberne, naar de udvikles af deres eget
 Princip, indeholde Modsigelser, kan ikke, som fra et
 scholastisk-orthodox Standpunkt, forklares deraf, at den
 syndige Fornufts oprindelige og nødvendige Kategorier
 skulde staae i Strid med den aabenbarede Sandhed,
 heller ikke, som fra et kritisk-videnskabeligt Standpunkt
 deraf, at Troesbegreberne selv skulde være usande; nei,
 (nu kommer Forklaringen) Modsigelserne forklares,
 i Conseqvens af Principet, **udtrykkeligt** deraf,
 at de manglende Mellembestemmelser ligge
 skjulte i det absolute Mystorium.“ Men dette
 er jo ingen Forklaring, det er simpelthen en dogmatisk
 Paastand; thi Forfatteren kjender ligesaa lidt som vi
 Mellembestemmelserne, kan altsaa ikke i Konsekvens af
 Principet(?) drage nogensomhelst Slutning angaaende
 Mystieret. I Mystieret svimler det for Bevidstheden,
 og ingen menneffelig Forstand øiner Muligheden af ad
 denne Vej at naae til rationelle Ækvivalenter i Viden

for det, man har maattet opgive i Troen. Saalænge dette Spørgsmaal ikke er besvaret i sammenhængende Totalitet, og saa længe Affspeilingen og de rationelle Ækvivalenter aldrig udtydes anderledes end ved en Henviisning til Mysteriet, saalænge maae vi nøies med at see dem ikke blot som i et Speil, men nærmest som i en mørk Tale.

IV. Den philosophiske Methode.

Methoderne i den nyere Tids Philosophi karakteriseres ved de to Hovedretninger: den kritiske og den dialektiske.

Den kritiske Methode, som især blev udviklet af Kant, lægger an paa saa skarpt som muligt at adskille Begreberne og at fastholde dem i Adskillelsen, for paa denne Maade at opnaae den størst mulige Klarhed og Tydelighed.

Den dialektiske Methode, taget i moderne Forstand, blev opdaget og indført af Hegel; den optager den kritiske Methode i sig som Moment. Vel skal Tænkningen begynde med en skarp Adskillelse af Begreberne, men den maa ikke blive staaende herved som sidste Resultat. I de sondrede Begreber ligge nemlig Modsigelser skjulte, d. v. s. Momenter, som paa eengang udelukke og bekræfte hinanden. Først naar disse Mod-

sigelser vækkes, begynder det egentlige Tankeliv; først derved, at Berelsforholdet mellem de modsigende Momenter bringes i stand, bliver Begrebets indre Selvudvikling mulig.

Det er denne sidste Methode Professor Nielsen anvender i sit philosophiske System. „Som den Videnskab, der overalt i det Tvetydige opdager det Tvesidige, og ved Hjælp af Modsigelsen klarer Fordoblingen, er Philosophien Dialektik“.*) Det vil her ikke være overflødigt i al Korthed at angive dens Forudsætninger. Da Dialektiken hviler paa en Modsigelse, udfordres der først to modsatte Bestemmelser (f. Ex. formelt: Noget og Andet; reelt: Ilt og Brint); dernæst fordres der, at disse Bestemmelser, ikke ifølge ydre Tilfældighed, men ifølge indre, begrebsmæssig Nødvendighed, skulle forudsætte og betinge hinanden (saaledes lader Noget sig ikke gennemtænke uden Andet, og omvendt. Ilt forudsætter, for at virke, Brintens Nærværelse, og omvendt). I denne gjensidige Udelukkelse og Bekræftelse fremkommer der et objektivt Reflexionsforhold (Spejlingsforhold), hvori de modsatte Led forvandles til Momenter i den dialektiske Enhed (den dialektiske Enhed, hvori Noget og Andet beherskes som Momenter, er Forandringen; den dialektiske Enhed af Ilt og Brint bliver af Naturen selv realiseret i den kemiske Forbindelse: Vand). Dette er i al Korthed Dialektikens Forudsætninger, som i de forskjellige Anvendelser vel

*) N. Nielsen. Forelæsninger over „Philosophisk Propædæutik.“ Andet Cursus. S. 15.

kunne modificeres paa mangfoldige Maader, men som i Hovedsagen dog altid blive de samme.

Nu til Spørgsmaalet om denne Methodes Anvendelighed i Problemet Tro og Viden. Naar Troestheisme og Videnstheisme skulle speile sig i hinanden, saa er hermed Dialektiken fordret; det kommer nu blot an paa, om den er gennemført, og om den lader sig gennemføre. Til Bedømmelsen heraf behøve vi kun at see tilbage paa Forudsætningerne. Den første Betingelse er fuldkomment tilfredsstillet: Tro og Viden ere saa modsatte som vel muligt: de ere absolut ueensartede. Men den anden Betingelse mangler, da Tro og Viden hverken forudsætte eller betinge hinanden: „Med sin iboende Grændse, sin indre Begrændsning, er Viden ligeoverfor Troen aldeles uindskrænket, saa uindskrænket, som om der slet ingen Tro var“ o. s. v. *) Maaskee vil der blive svaret, at Videns Grændse alligevel er dialektisk, fordi den, foruden sin egen iboende Grændse, har en Grændse i Mysteriet; men Mysteriet kan aldrig hæves til Kategori; og naar Tro og Viden — paa Grund af Mysteriet — umulig kunne indskrænke hinanden, bliver enhver Anvendelse af Dialektiken en Umulighed.

At opstille Tro og Viden som absolut ueensartede Principer er ikke blot udialektisk, men Udtryk for en saadan Kriticisme, at selv de Kantiske Antinomier træde i Skyggen; og samtidigt dermed at fordre begge Sphærerens indbyrdes Afspeiling — hvis Mulighed

*) K. Nielsen. Om „Den gode Villie“ 2c. S. 35.

intetsteds in concreto paavises — er Udtryk for en saa umiddelbar Dogmatisme, at den endog slaaer over i det reent Populære. At det nu er umuligt af et eensidig kritisk og et eensidig dogmatisk Element at tilveiebringe nogen dialektisk Enhed, forstaaer sig af sig selv; og man behøver kun at anvende den her angivne Synsmaade paa hvert eneste af de Punkter, som ovenfor bleve udviklede i Anledning af Tro og Viden, for at overbevise sig om den dialektiske Methodes Uanvendelighed. Det er overalt det Absolut-Ueensartede, der som en snigende Gift gennemtrænger det hele System og myrder alt Tankeliv derved, at det myrder Dialektiken.

Vi kunne ikke nøies med idelige Forsikringer om, at Videnskaben kan give rationelle Ækvivalenter for det, man har maattet opgive i Troen, eller at Troestheisme og Vidensstheisme kunne affpeile sig i hinanden; ligesaa lidt kunne vi tilfredsstilles ved en formeentlig Efterviisning af disse Muligheder i en Række vilkaarligt valgte Exempler, som i deres Udførelse vel kunne tiltale uphilosophiske Dannede ved den Overflødighed af Billeder og den Beltalenhed, hvoraf de bæres op, men som for Enhver, der forstaaer at skjelne mellem Billede og Begreb, forudsætte saa uendelig Meget, som slet ikke bliver undersøgt, forudsætte det, hvorpaa det netop kommer an. Hvad vi trænge til og ønske, ikke vilkaarligt, men fordi det ligger i Sagens Natur, er en ligefrem Indgaaen paa Religionsphilosophiens Problem, en Indgaaen fra Grunden af, som liberalt giver Plads for Skepticisme saaledes, at den selv gjør Muligheden af den hele Antagelses fuldstændige Ugjældighed

til Gjenstand for den omhyggeligste Undersøgelse — thi kun paa denne Betingelse bliver der i Virkeligheden filosofheret, — og som endelig giver en Udvikling i sammenhængende, systematisk og afsluttet Totalitet. Det er en Hovedmangel ved Professor Nielsens Udviklinger, at de i Reglen give Brudstykker, ikke Totalitet.

De meest paafaldende Exempler paa denne Mangel findes blandt Forfatterens tidligste og blandt hans seneste Arbejder. I Maret 1841 udkom et Skrift under Tittelen „Den speculative Logik i dens Grundtræk af Lic. Rasmus Nielsen.“ Paa Omslaget af det første Hefte meddeles der, at „Disse Grundtræk ere at betragte som Fragment af en philosophisk Methodologi, hvis første Deel skulde indeholde Logiken med en forudskiftet Indledning. Nødvendigheden af at have en trykt Veiledning for det mundtlige Foredrag har fremskyndet Udgivelsen. De øvrige Hæfter ville følge, efterhaanden som den i Lections-catalogen annoncerede Forelæsning rykker frem.“ Dette Skrift har, i Henseende til Indholdet, nu kun forsaavidt Interesse, som det begynder Logiken med den rene Væren og præsenterer sin Forfatter som den rene Hegelianer. Ulige større Interesse har det i Henseende til Formen; naar Forfatteren selv betegner det som Fragment, saa er dette at forstaae saaledes, at det er blevet et Fragment af et Fragment; thi den belovede „forudskiftede Indledning“ kom aldrig, ligesaa lidt som de manglende Hæfter fulgte. Skriftet, som gaaer fra Side 1 til Side 192, begynder til en Forandring med § 11 og ender inde i en Sætning med Ordene „Forsaavidt

den". Ved et besynderligt Spil af Skjæbnen — thi af Forsynet kan det vel neppe være — hedder det sidste Afsnit: c) **Totalitet**. Under denne Overskrift (S. 180) læser man: „Den med sine ydre Former incommensurable Inderlighed ytrer sig i uudtømmelig Productivitet; Identiteten af Indre og Ydre reflecteres i Kraften, og Totaliteten udvikler sig til et Forhold mellem Kraft og Product. Som Formationen af en ny Gestalt forudsætter den producerende Kraft, saa forudsætter Kraftens specifikke Productivitet producerede Gestalter i det Uendelige, saa at enhver Realformation reflecterer sin Præformation." Tage vi nu dette embryonale Værk som Præformationen og „Grundideernes Logik" som Realformationen, saa slaae Forfatterens Ord mærkværdig godt til, at nemlig den med sine ydre Former incommensurable Inderlighed ytrer sig i uudtømmelig Productivitet; thi efter den Inddeling, som angives i Indholdsfortegnelserne i „Grundideernes Logik", udgjør Anden Deel $\frac{2}{2\frac{4}{3}}$ af det Hele, eller tydeligere: Anden Deel indeholder to Underafdelinger af anden Afdeling af andet Kapitel af første Afsnit af første Deel af det hele Værk. Det Tilbagestaaende af Værket, udført efter denne Maalestof, vil udgjøre $114\frac{1}{2}$ Deel. Nemlig:

(Grundideernes Logik. I.)

Videns Idee	-	$= \frac{1}{3}$ af hele Værket
Første Afsnit: Den subjective Videns	$= \frac{1}{3} \times \frac{1}{3} = \frac{1}{9}$	"
Andet Kapitel: Objectivitetens Logik	$= \frac{1}{3} \times \frac{1}{9} = \frac{1}{27}$	"

(Grundideernes Logik II.)

B. Logiske Functioner	$= \frac{1}{3} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{6}$	af hele Værket
a. Formalsfunctioner } hver	$= \frac{1}{3} \times \frac{1}{8} = \frac{1}{24}$	"
b. Modalfunctioner } altjaa tilsammen	$= \frac{2}{24}$	"
(I) Første Deel bliver da	$= \frac{1}{2} + \frac{(\frac{1}{24})}{3} = \frac{12}{24}$	"
(II) Anden Deel	$= \frac{2}{24}$	"

Resten = Det hele Værk — (I+II) = $1 - (\frac{12}{24} + \frac{2}{24}) = \frac{10}{24}$.

Forholdet mellem Resten (R) og Anden Deel (II) bliver da:

$$\frac{R}{II} = \frac{(\frac{10}{24})}{(\frac{2}{24})} = 5 = 114\frac{1}{2}.$$

Antage vi nu, at der blev udgivet een Deel aarligt, saa vilde Værket fra nu af kunne endes i $114\frac{1}{2}$ Aar. Hermed ere vi dog endnu ikke færdige, thi efter „Grundideernes Logik“ maatte følge en tilsvarende Naturphilosophi og Aandsphilosophi, og naar vi saa have naaet Methusalems Alder, kan Diskussionen begynde.

At anlægge et Værk efter en Plan, der fornuftigviis ikke lader sig gennemføre, er en Selvmodsigelse; og dog har Forfatteren en Opfordring til at gaa videre, thi ved at udgive de to første Dele af „Grundideernes Logik“ har han, ideelt forstaaet, skrevet sig selv et Tvangspas, der forbyder ham at standse. At regne paa de $114\frac{1}{2}$ Aar vilde, efter den Probabilitet, som gjælder for Levealderen i den nuværende Generation, være overilet. At give den store Rest i sammentrængt Fremstilling, vilde være uheldigt, dels paa Grund af den derved indtrædende Mangel paa Egalitet, dels fordi en stærk Sammen dragning vilde gjøre Udviklingen vanskelig at forstaae. Skjøndt det naturligviis maa beroe paa

Forfatterens egen Afgjørelse, hvorledes denne Plan skal gennemføres, saa synes det dog fra Læserens Standpunkt at være det Unskeligste, om Forfatteren reent opgav denne Plan, lod „Grundideernes Logik“ ligesom „Den speculative Logik“ staae hen som interessant Ruin, og istedetfor Alt dette, indenfor rimelige Grændser udvikle sit System heelt, klart og afrundet, at man dog eengang kunde komme til en Forstaaelse af og med Forfatteren.

Efterskrift.

Idet jeg hermed udsender denne Kritik, er jeg mig bevidst paa ethvert Punkt at have holdt mig til Sagen.

Det har været mig magtpaaliggende at ledsage enhver Udtalelse med Grunde; det forstaaer sig af sig selv, at jeg kan have taget feil eller valgt eensidige Synspunkter i Argumentationen; men hvorledes det nu ogsaa forholder sig, saa har Undersøgelsen overalt Begrundelsens Charakter. Saafermt der altsaa kommer et Svar, forlanger jeg som min Ret, at ethvert Punkt deri belægges med Grunde.

Jeg har fremdraget afgjørende Hovedpunkter og accentueret dem som Hovedpunkter. Jeg fordrer derfor, at man i det eventuelle Svar ikke nøies med at henvise til hele „Grundideernes Logik“ eller til store Affnit deraf — hvad der jo i en Undersøgelse som den

foreliggende vilde være aldeles intetsigende — fremdeles, at man ikke indskrænker sig til at fremdrage enkelte uvæsentlige Bestemmelser paa en saadan Maade, at Hovedpunkterne glemmes, eller lader, som om Hovedpunkterne slet ikke vare fremdragne. Om jeg indlader mig med andre Indlæg end dem, jeg muligen kunde vente fra Professor Nielsen selv, lader jeg være afhængigt af deres Bestaafenhed.

Kan man med Grunde overbevise mig om Feil, Gensidigheder og Misforstaaelser, skal jeg strax og resolut indrømme det, for at Undersøgelsen kan gaae videre. Det er mig aldeles ikke magtpaaliggende at „faae Ret“; det evige Bindehuggeri om Bagateller fløver Interessen for Videnskaben og hæmmer den Spændkraft, som ligger i den fric Aandsudvikling. Men saavist som jeg ubetinget skal respektere Grunde, saavist vil jeg Intet respektere uden Grunde. Meningstilfjendegivelser, Autoritetsdomme o. desl. anseer jeg i en videnskabelig Undersøgelse for intetsigende og — komiske.

Naar den Prøvelse af Professor Niensens Philosophi, jeg her har anstillet, gaaer i modsat Retning af mine tidligere Udtalelser, saa vil jeg baade for Læserens og for min egen Skyld lade Forklaringen medfølge. Det vil være en Deel af Læserne bekjendt, at jeg skylder Professor Nielsen min philosophiske Udvikling, og jeg maa tilføie, at jeg herfor er ham stor Tak skyldig. For Enhver, der kjender Professor Niensens Begavelse, hans Produktivitet og Veltalenhed, vil det være let forstaaeligt, at den yngre Studerende kan føle sig saa stærkt tiltrukket, at han, naar Indtrykkene stadigt fornyes, og

naar Læren ubetinget og peremptorisk fremstilles som den ene sande, omsider kan komme til at see omtrent Alt gennem sin Lærers Briller. Men alt som den yngre Studerende bliver en ældre Studerende, begynder han at ville see Tingene med sine egne Øine og anlægge sin egen Maalestof. Paa dette Stadium i Udviklingen gives der mangfoldige Overgange, hvor det Videnskabelige og det Personlige, Grundenes Magt og Autoritetsmagten, kunne kæmpe med hinanden; men tidligt eller sildigt maa det Vendepunkt indtræde, hvor det at hævde sin Selvstændighed og følge sin egen Overbeviisning fremtræder som Pligt. Mig er det gaact paa denne Maade. Det er navnlig efter et længere Ophold i Udlandet, at jeg er kommen til at betragte de tilvante Begrebsanalyser og Tankeformer paa Afstand. Bistof nærede jeg allerede inden min Afreise stærke Tvivl om Holdbarheden af Professor Nielsens Lære om Tro og Viden; nu er denne Tvivl bleven til Visshed. Naar hertil kommer, at jeg tilsidst befandt mig i det energiske Dilemma, enten at fornegte min Overbeviisning eller at bryde med den Theori, jeg tidligere hyldede, saa var der for mig intet Valg; thi af min Overbeviisning offrer jeg Intet for nogensomhelst Priis. Idet jeg føler mig for stolt til ikke udtale, at jeg er min gamle Lærer taknemmelig for de mange Aars videnskabelige Samliv, undjeer jeg mig ikke ved at tilføie, at et Offer af den nævnte Art vilde være, hvad Ordsproget kalder „at kjøbe Guld for dyrt“.

Hermed udsendes disse Linier til Læserens, ikke velbillige, men skarpest mulige Prøvelse.

